

NORSK SPRÅKRÅD

Årsmelding 2001

Årsmelding 2001

1	Innledning	3
1.1	Melding fra styret	3
1.2	Medlemmer og varamedlemmer i Norsk språkråd 2000–2003	6
1.3	Styre, fagnemnd og sekretariat	9
1.4	Stedsnavntjenesten	11
2	Normering	12
2.1	Arbeidet med nynorsknormen	12
2.2	Arbeidet med bokmålsnormen	12
2.3	Transkripsjon av nygresk, geografiske og historiske navn.....	12
2.3.1	Transkripsjon av navn i nygresk	12
2.3.2	Andre geografiske navn	16
2.3.3	Historiske navn	17
2.4	Andre rettskrivningsvedtak 2001	19
2.4.1	Tidligere unormerte ord	19
2.4.2	Forkortinger	19
2.5	Retningslinjer i uttalespørsmål	19
2.6	Retningslinjer ved spørsmål om sensitive ord for grupper av mennesker	20
3	Navnesaker og terminologi	20
3.1	Stiftelsen Rådet for teknisk terminologi	20
4	Språkvern	20
4.1	Prosjektet språkstyrking – tiltak i 2001	20
4.2	Diplom for godt navnevevt	21
4.3	Arbeidet med avløserord – Ordsmia	21
4.4	Ny brosjyre om firmanavn for næringsdrivende	22
4.5	Norskspråklige lærebøker ved universiteter og høyskoler	22
5	Norsk språk og IKT	23
5.1	Handlingsplan for norsk språk og IKT	23
5.2	Samarbeid	23
5.3	Terminologi for IKT	24
5.4	Parallellutgaveordningen for elektroniske læremidler	24
5.5	Nynorsk programvare	25
6	Læremiddelgransking	25
6.1	Godkjenning av skoleordlister	25
6.2	Retningslinjer for utforming av skoleordlister	26
6.3	Tilbud om kvalitetssikring av trykte og ikke-trykte læremidler	26
6.4	Kontroll med språklig kvalitet i læremidler	26
7	Språklig likestilling	26
7.1	Lov om målbruk i offentlig teneste	26
7.2	Sidemålet i videregående opplæring – tiltak	29
7.3	Hvilke læremidler fins på begge målformer?	29
8	Stedsnavntjenesten	30
8.1	Arbeidsoppgaver	30
8.2	Opplysningsvirksomhet	30
8.3	Klagenemnda for stedsnavnsaker	31

9	Forsknings- og utviklingsarbeid	32
9.1	Arbeid med nyord	32
9.2	Samling av viktige normeringshistoriske dokumenter	32
10	Annen virksomhet	32
10.1	Nordisk og internasjonalt samarbeid	32
10.2	Statens fellesblankettutvalg	33
10.3	Norsk språkpris	33
10.4	Stortingsmelding om målbruk i offentlig tjeneste – innspill fra Språkrådet	33
11	Rådgivning og informasjon	33
11.1	Rådgivning	33
11.2	Informasjon	34
11.2.1	Publikasjoner	34
11.2.2	Nettsider	34
11.2.3	Språksider på NRKs tekst-tv	35
11.2.4	Nettkurs i nynorsk	35
11.2.5	Orientering om rettskrivningsvedtak til skolene	35
11.2.6	Preposisjonsveileder	36
11.2.7	Ny utgave av <i>Nynorskordboka</i>	36
11.2.8	Pressemeldinger og presseklipp	36
12	Høringsuttalelser	36
12.1	NOU 2001: 1 <i>Lov om personnavn Tradisjon, liberalisering osv</i>	36
12.2	Evalueringsrapport om <i>lov om stadnamn</i>	38
12.3	Innføring av tospråklig navn på Finnmark fylke (norsk og samisk)	39
12.4	Gradsbenevnelser i høyere utdanning	39
12.5	Rådgivende folkeavstemning om målform i grunnskolen.	40
12.6	Om bruken av begrepet <i>matrikkel</i> i utkast til ny lov om eiendomsregistrering ...	40
12.7	Undervisning på norsk ved universitetene	41
13	Administrasjon	42
13.1	Budsjett og regnskap for år 2001	42
13.2	Møter i råd, styre og fagnemnd	42
13.3	Kompetanseutvikling i sekretariatet	43
13.4	Deltakelse på møter, konferanser og seminarer	43
13.5	Stedsnavntjenesten, deltakelse på møter, konferanser og seminarer	45
Vedlegg		
1	Lov av 18. juni 1971 om Norsk språkråd	47
2	Vedtekter for Norsk språkråd	48
3	Geografiske og historiske namn – grunngeving av vedtak	52
4	Råd om uttale	59
5	Retningslinjer som sekretariatet skal følge i rådgevinga når det kjem spørsmål om tyding og bruk av sensitive ord for grupper av menneske	61

1 INNLEDNING

1.1 Melding fra styret

2001 har vært et alminnelig godt arbeidsår for Norsk språkråd. Den strategiske planen som er vedtatt for perioden 2000–2003, sammen med årsplanen for rapporteringsåret, har vært styrende for virksomheten. Den strategiske planen er ambisiøs og krevende, både fordi den inneholder mange arbeidsoppgaver, og fordi en del av arbeidsoppgavene delvis kan sies å være nye eller gjelde nye områder. Samtidig krever planen at Språkrådet blir et mer utadventt og aktivt initierende organ. Planen stiller derfor til dels store og nye krav til sekretariatet, det gjelder både arbeidsmengde, evne til omstilling og iverksetting av nye arbeids- og samarbeidsmåter. Sekretariatets mulighet for å realisere deler av planen er dessuten avhengig av ekstra ressurser.

Årsmeldingen for 2001 viser at Språkrådet er kommet godt i gang med gjennomføringen av den strategiske planen, og at årsplanen for rapporteringsåret på de fleste virksomhetsområdene har hatt en god eller akseptabel måloppfyllelse. Styret er ikke helt fornøyd med resultatene på de to virksomhetsområdene FoU-arbeid og administrasjon og interne tjenester. Lengre sykdomsfravær hos nøkkelpersoner som det ikke har vært så lett å erstatte med vikarer eller på annen måte, har redusert sekretariatets arbeidskapasitet en del.

En av Språkrådets viktigste og mest ressurskrevende oppgaver er å svare på språkspørsmål fra publikum. Denne rådgivningstjenesten er lite synlig i offentligheten, men den betyr mye for de personene og virksomhetene som bruker den, og den betyr mye for Språkrådets funksjon som språkrøtter. Det er satt i gang arbeid med å effektivisere svartjenesten for e-post. Det skal blant annet legges større vekt på å bruke nettsidene til spredning av rådgivningsstoff. Når nettsidene er godt utbygd med slikt stoff, vil rådgivningstjenesten ha mulighet til å utvide sin kontakt med publikum vesentlig, ikke minst fordi den da kan etablere seg som en omfattende språklig oppslagskilde som den enkelte har direkte tilgang til via en snarvei på sin egen dataskjerm privat og på arbeidsplassen.

Arbeidet med revisjonen av nynorsknormen på bakgrunn av Kulturdepartementets brev av 5.12.00 er kommet godt i gang; fem punktgranskinger av dagens språkbruk er gjennomført, og granskingsrapportene er ferdigstilt. Arbeidet med å vurdere bokmålsvedtakene fra rådmøtet i februar 2000 med utgangspunkt i det samme brevet fra Kulturdepartementet er også kommet i gang.

Språkrådet har gjort språkstyrking og språkvern til et høyt prioritert arbeidsfelt i planperioden. Arbeidet er todelt. To rådgivere i sekretariatet er tilsatt spesielt for å arbeide med tiltak som styrker posisjonen for norsk språk innenfor IKT-området. 2001 er det første hele driftsåret for denne arbeidsgruppen. Arbeidsgruppen har på oppdrag fra Kulturdepartementet laget en nasjonal handlingsplan for norsk språk og IKT, som inngår som en del av regjeringens eNorge-plan. En revidert versjon av planen ble overlevert departementet i juni 2001. Språkrådet er tillagt ansvaret for gjennomføringen av visse deler av denne planen, og vil for øvrig føle seg forpliktet til å overvåke gjennomføringen av de andre delene av planen. Dessuten arbeider sekretariatet med språkstyrking rettet mot målgruppene barn og unge, næringslivet og allmennheten i samsvar med en egen handlingsplan. Det konkrete arbeidet med å gjennomføre denne planen er kommet i gang

noe senere enn opprinnelig tenkt, men det er i siste halvår blitt etablert som et prosjekt. Det er utpekt en styringsgruppe og en prosjektansvarlig i sekretariatet, som skal koordinere og følge opp arbeidet, og som skal ha denne funksjonen som en vesentlig del av sitt årsverk. Også eksterne arbeidskraft vil bli trukket inn. Styret er fornøyd med at det viktige arbeidet med å realisere denne handlingsplanen nå er kommet i gang, og at sekretariatet har funnet en arbeidsform som sikrer framdriften.

Å føre tilsyn med *lov om målbruk i offentlig teneste* har fra 1994 vært et ansvarsområde for Språkrådet overfor statsorganer under departementsnivå. Tilsynsarbeidet er særlig knyttet til kravet om veksling mellom bokmål og nynorsk i utdrettet skriftlig informasjon mv. Språkrådet har i et notat til Kulturdepartementet i forbindelse med stortingsmeldingen om målbruk i offentlig tjeneste pekt på at sekretariatets arbeid på dette feltet har vist resultater, men at det er en ressurskrevende oppgave, og at det kunne være ønskelig å ha til disposisjon egnede virkemidler overfor de aktuelle statsorganene. Det ble også foreslått et treårig mållovsprosjekt med det siktemålet at de fleste sentrale statsorganene ved slutten av perioden skal oppfylle kravene i loven. Det er gledelig at departementet i St.meld. nr. 9 (2000–2001) går inn for å styrke innsatsen på området ved å etablere en språkkonsulenttjeneste som en integrert del av tilsynsfunksjonen til Språkrådet, og på den måten styrke opplærings- og støttefunksjonene for statsorganer som har problemer med å fylle nynorskkvoten i sin egen språkbruk.

Språkrådet har avgitt flere høringsuttalelser om lovendringsforslag og andre forhold. Styret vil spesielt framheve to av våre uttalelser.

- 1 Språkrådet har kritisert Kirke-, utdannings- og forskningsdepartementet for å ville innføre engelske betegnelser for lavere og høyere universitets- og høyskolegrad, jf. St.meld. nr. 27 (2000–01).
- 2 Språkrådet har også kritisert Kirke-, utdannings- og forskningsdepartementet for at det vil ta ut av universitetsloven regelen om at undervisningsspråket ved universitetene og de statlige høyskolene til vanlig skal være norsk.

Begge forslagene innebærer at staten bidrar til å svekke det norske språkets posisjon, og motarbeider det språkstyrkingsarbeidet som blant annet Kulturdepartementet har vektlagt i St.meld. nr. 13 (1997–98).

Rådet for teknisk terminologi (RTT) gikk konkurs høsten 2001. Språkrådet var en av stifterne og har hatt samarbeid med institusjonen i alle år. Konkursbehandlingen og salget av konkursboet gikk dessverre så fort for seg at Språkrådet ikke rakk å komme i forhandlinger med bobestyreren. Språkrådet ønsket å vurdere å overta verdiene i boet for å sikre det for framtidig nasjonalt terminologiarbeid, eventuelt i regi av Språkrådet, men vår behandlingsprosedyre som offentlig organ ble for langsom. Språkrådet ønsker likevel som en naturlig del av sitt språkstyrkingsarbeid å påta seg et nasjonalt ansvar for norsk teknisk terminologi i framtiden, selv om det med dagens ressursituasjon ikke har mulighet for å gjennomføre særlig mye av terminologiarbeidet selv.

Samarbeidet med de nordiske søsterorganisasjonene er godt og etter styrets mening også viktig. Representanter for Språkrådet deltar aktivt på flere måter i det nordiske samarbeidet, blant annet gjennom ledelsen av forskningsprosjektet ”Moderne importord i språkene i Norden”. Ikke minst på virksomhetsområdet språkstyrking ser det nordiske samarbeidet ut til å kunne gi vesentlige bidrag framover.

Språkrådet har gjennom flere år hatt kontakt med departementet for å få gjennomført en organisasjonsendring som samler ledelsen av sekretariatet i én stilling. Endringen vil kunne gi sekretariatet større effektivitet og en mer hensiktsmessig ledelsesstruktur. Det er særlig ønskelig i forbindelse med at sekretariatet har fått flere medarbeidere og en del nye arbeidsoppgaver. Styret beklager derfor at departementet heller ikke i 2001 har kunnet prioritere arbeidet med denne saken.

1.2 Medlemmer og varamedlemmer i Norsk språkråd 2000–2003

Oppnevnt av:	Medlemmer:	Varamedlemmer:
Norske universiteter og vitenskapelige høyskoler ved Det norske universitetsråd	Førsteamanuensis Gulbrand Alhaug (nyno.) Professor Jan Terje Faarlund (nyno.) Professor Helge Sandøy (nyno.) Professor Helge Dyvik (bm.) Professor Brit Mæhlum (bm.) Professor Kjell Ivar Vannebo (bm.)	Førsteamanuensis Ola Stemshaug Førsteamanuensis Arnbjørg Hageberg Professor Else Mundal Amanuensis Ivar Utne Professor Endre Mørck Professor Ruth Vatvedt Fjeld
Grunnskolen ved sin lærerorganisasjon	Assisterende informasjonssjef Jan Olav Bruvik (nyno.) Utredningsleder Marit Dahl (bm.)	Logoped Håkon Askeland Studierektor Torill Scharning Lund
Den videregående skolen, folkehøyskolen og lærerhøyskolen ved sine lærerorganisasjoner	Hovedlærer Kari Haave (nyno.) Høyskolektor Harald Morten Iversen (bm.)	Daglig leder Dag Wollebæk Adjunkt Gunnar Gjevre
Landslaget for norskundervisning	Lektor Olav Veka (nyno.) Professor Jan Svennevig (bm.)	Førstelektor Synnøve Skjong Høyskolelektor Hildegunn Otnes

Den norske Forfatterforening	Forfatter Åsmund Forfang (nyno.) Forfatter Oddmund Hagen (nyno.) Forfatter Aud Korbøl (bm.) Forfatter Hanne Ørstavik (bm.)	Forfatter Eva Jensen Forfatter Helga Eriksen Forfatter Erling Pedersen Forfatter Morten Øen
Norsk faglitterær forfatter- og oversetterforening	Førstelektor Norunn Askeland (nyno.) Forfatter Guri Hjeltnes (bm.)	Journalist John Stanghelle Generalsekretær Trond Andreassen
Norsk oversetterforening, Statsautoriserte translatorers forening og Oversetterutvalget i Norsk faglitterær forfatter- og oversetterforening	Statsautorisert transløter Aud Martha Lima (nyno.) Oversetter Aud Greiff (bm.)	Fjernsynstekster Anne Margrethe Standal Professor Trond Berg Eriksen
Den norske Forleggerforening	Forlagsredaktør Olav Væhle Hauge (nyno.) Direktør Ola Haugen (bm.)	Forlagsredaktør Inger Vederhus Hovedkonsulent Ivar Havnevik
Norsk Presseforbund	Redaktør Asgeir Olden (nyno.) Redaktør Per Egil Hegge (bm.)	Frilansjournalist Lars Aarønæs Redaktør Marit Aschehoug
Norsk rikskringkasting ved styret	Programredaktør Bjarne Grevsgard (nyno.) Programsekretær Björg Gaathaug (bm.)	Programsekretær Ragnhild S. Fjortoft Kanalsjef Nils Heldal

Riksmålsforbundet	Førsteamanuensis Tor Guttu (bm.) Lektor Erik Gjestvang (bm.)	Statsautorisert translator Per A.H. Jakhelln Lektor Hilde Sejersted
Det Norske Akademi for Språk og Litteratur	Professor John Ole Askedal (bm.) Professor Arthur O. Sandved (bm.)	Førstelektor Ole Michael Selberg Teatersjef Nils Heyerdahl
Noregs Mållag	Forsker Oddrun Grønvik (nyno.) Førsteamanuensis Johan Myking (nyno.)	Lektor Turid Kleiva Førstekonsulent Tor Erik Jenstad
Det Norske Samlaget	Førsteamanuensis Jan Olav Fretland (nyno.)	Prosjektleder Kari Bjørke
Norsk Mål- dyrkingslag	Konsulent Fridtjov Sørbø (nyno.)	Lektor Kari Lønning Aarø
Landslaget for språklig samling	Professor Lars S. Vikør (nyno.) Førsteamanuensis Arne Torp (bm.)	Professor Rolf Theil Endresen Stipendiat Ellen Skolseg
Norsk Skuespiller- forbund	Skuespiller Arnhild Litleré (nyno.) Skuespiller Tina Hartvig (bm.)	Skuespiller Hallvard Lydvo Skuespiller Janne Langaas

1.3 Styre, fagnemnd og sekretariat

Styre

Medlemmer

Bokmål:

Ola Haugen, leder
Bjørge Gaathaug
Kjell Ivar Vannebo

Nynorsk:

Jan Olav Fretland, nestleder
Kari Haave
Helge Sandøy

Varamedlemmer

Arthur O. Sandved
Aud Greiff
Jan Svennevig

Bjarne Grevsgard
Norunn Askeland
Jan Terje Faarlund

Fagnemnd

Nynorsk:

Helge Sandøy, leder
Jan Terje Faarlund
Oddrun Grønvik
Olav Veka

Johan Myking
Lars S. Vikør
Asgeir Olden
Åsmund Forfang

Bokmål:

Kjell Ivar Vannebo, nestleder
Helge Dyvik
Brit Mæhlum
Jan Svennevig

Arne Torp
Tor Guttu
Per Egil Hegge
Harald M. Iversen

Sekretariat

- Kontorsjefer: Løland, Ståle (bm.)
Skadberg, Kåre (nyno.)
- Rådgivere: Breivik, Torbjørg
Dahlø, Ingrid
Grepstad, Jon
Hoel, Jan
Hovdenak, Marit (90 %-stilling)
Leira, Vigleik (sluttet 30.11.01)
Nestor, Svein
Norheim, Åsta
Simonsen, Dag Finn
Stokkeland, Jostein
- Førstekonsulenter: Baltzersen, Bente
Bergsmark, Hanne (arkivar fra 5.6.01)
Gedde-Dahl, Trine
Henriksen, Brynjulf
Knutzen, Pål (80 %-stilling)
Runnestø, Eilov
- Sekretærer: Andresen, Monica Ø. (permisjon til 4.6.01, da hun sluttet)
Klemsdal, Lars Erik
- Midlertidig tilsatte: Søyland, Aud (1.–31.10.01)
Tislevoll, Jan R. (deltidstilsatt fra 1.10.01 og ut året, i tillegg engasjert for å utføre arbeid for Nordisk ministerråd)
Wetås, Åse (1.6.–30.9.01)

1.4 Stedsnavntjenesten

Konsulenter:

Oslo:	Bakken, Kristin (bm.) Helleland, Botolv (nyno.)
Bergen:	Johannessen, Ole-Jørgen (bm.) Nes, Oddvar (nyno.)
Trondheim:	Ellingsve, Eli (bm.) Stemshaug, Ola (nyno.)
Tromsø:	Mikkelsen, Eva F. (bm.) Myrvang, Finn (nyno.)
Kautokeino:	Andreassen, Irene, finsk Gælok, Samuel, lulesamisk (sluttet 12.3.01) Kemi, Kjell, nordsamisk (permisjon) Magga, Ole Henrik, sørsamisk Söderholm, Eira, finsk (permisjon)

Sekretærer:

Rådgiver:	Larsen, Terje
Førstekonsulenter:	Heide, Eldar (50 %-stilling) Helander, Kaisa Rautio Jenstad, Tor Erik (50 %-stilling) Steinbru, Kjell Erik (50 %-stilling)

Klagenemnda for stedsnavnsaker

Oppnevnt av Kulturdepartementet:

Kirsti Strøm Bull, leder
Peter Hallaråker
Jorunn Vandvik Johnsen
Tom Schmidt

Sekretær for nemnda er Terje Larsen

2 NORMERING

2.1 Arbeidet med nynorsknormen

Kulturdepartementet bad i brev av 5.12.00 Norsk språkråd arbeide videre med den rettskrivningsreformen som ble vedtatt på rådsmøtet i 2000. Departementet viste blant annet til at bokmålsseksjonen på årsmøtet i 2000 i praksis hadde foreslått å fjerne systemet med sideformer i bokmål, og at spørsmålet om å fjerne skillet mellom hovedformer og sideformer i nynorsk ikke hadde vært drøftet i de organene i Norsk språkråd som hadde forberedt endringene i nynorskrettskrivningen. I brevet ble Norsk språkråd bedt om å utrede om skillet mellom hoved- og sideformer eventuelt kunne tas bort også i nynorsk, og hvordan spørsmål som oppstår i den forbindelse, kan tenkes løst. Styret nedsatte denne gruppen til å skrive utredningen: Jan Terje Faarlund, Eilov Runnestø og Helge Sandøy. Styret oppnevnte videre denne referansegruppen: Oddrun Grønvik, Kåre Skadberg, Olav Veka og Lars S. Vikør. En observatør fra Kulturdepartementet ble invitert til å delta på møtene. Etter planen skal nynorsknormen behandles endelig av Norsk språkråd på rådsmøtet i 2003.

Sentralt i arbeidet i 2001 stod fem punktgranskinger av språkbruken i dag. Åse Wetås leverte to rapporter som tok opp språklig variasjon i nynorske publikasjoner og i ikke-publisert nynorsk, og én rapport som undersøkte rettepraksisen i skoler og aviser. Den fjerde rapporten av Wetås kartla hvordan nynorskbrukere opplevde normsituasjonen, og hvordan de ønsket at den skulle være. Den siste granskningen ble utført av Aud Søyland og gjaldt feiltyper i nynorsk. Dette grunnlagsmaterialet sammen med tre ulike forslag til utforming av normen ble lagt fram for nynorskseksjonen i Norsk språkråd til foreløpig drøfting på årsmøtet i 2002.

2.2 Arbeidet med bokmålsnormen

Sekretariatet og fagnemnda har begynt arbeidet med å vurdere bokmålsvedtakene fra rådsmøtet i februar 2000. Merknadene i Kulturdepartementets brev av 5.12.00 (se pkt. 2.1 i Årsmelding 2000) ligger til grunn for arbeidet. I brevet bad departementet Norsk språkråd analysere noe nærmere forholdet mellom bokmålsnormen og den uoffisielle riksmålsnormalen og særskilt vurdere om noen av de mest frekvente riksmålsformene kunne tas inn i bokmålsrettskrivningen. Som eksempel ble nevnt preteritumformer av svake verb, som *bygget*, *trykket*, *prøvet* osv.

2.3 Transkripsjon av nygresk, geografiske og historiske navn

Denne delen av vedtakene fra rådsmøtet i 2000 er vurdert på nytt og sluttbehandlet. Begrunnelsen for vedtak av geografiske og historiske navn følger som vedlegg 3.

2.3.1 Transkripsjon av navn i nygresk

Transkripsjonssystemet og vedtakene om enkeltnavn i årsmeldingen for 1998 står ved lag med det unntaket at gresk *ksi* (Ξ) overalt skal transkriberes med *x*, f.eks. i *Naxos*. Nytt enkeltvedtak: *Delos* (av Δήλος) blir endret til *Dilos*.

Dermed gjelder følgende:

Språkrådet har fastsett retningslinjene nedanfor for transkripsjon av namn (stadnamn og personnamn) i *nygresk*. Historiske namn og vanlege ord kan ha andre stavemåtar. Ein kan til dømes skriva om slaget ved Maraton og maratonlauf jamvel om den nygreske namneforma blir til Marathónas i transkripsjon.

- 1 Ein skal byggja på *dimotiki*-former.
- 2 Det blir tilrådd å bruka aksenttegn, t.d. Khíos, til å markera trykket.
- 3 Det blir tilrådd å følgja lista nedanfor ved transkripsjon av bokstavar og bokstavkombinasjonar.

Ein skråstrek viser til vekslande transkripsjonar. Variantane vekslar etter framlyd, innlyd og utlyd og etter kva bokstavar som kjem etter den aktuelle bokstaven eller bokstavkombinasjonen.

ENKELTBOKSTAVAR

gresk bokstav *norsk namn på bokstaven* *tilrådd transkripsjon*

A	alfa	a
B	beta	v
Γ	gamma	g/j (sjå lenger nede)
Δ	delta	d
E	epsilon	e
Z	zeta	z
H	eta	i
Θ	theta	th
I	iota (uttale: jåta)	i
K	kappa	k
Λ	lambda	l
M	my	m
N	ny	n
Ξ	ksi	x
O	omikron	o
Π	pi	p
P	rho	r
Σ	sigma	s
T	tau	t
Υ	ypsilon	y (sjå òg lenger nede)
Φ	phi	f
X	khi (uttale: kji)	kh
Ψ	psi	ps
Ω	omega	o

BOOKSTAVKOMBINASJONAR

<i>kombinasjon</i>	<i>tilrådd transkripsjon</i>
αι (alfa + iota)	<i>e</i> , t.d. <i>Éjina</i> av Αίγινα merknad: ved hiatus blir transkripsjonen <i>ai</i> , t.d. i <i>Akhaía</i> (fire stavingar, trykket på i-en) og i <i>Panathinaïkós</i> (seks stavingar, trykket på o-en)
ει (epsilon + iota)	<i>i</i> , t.d. <i>Iráklío</i> av Ηράκλειο merknad: ved hiatus blir transkripsjonen <i>ei</i>
οι (omikron + iota)	<i>i</i> , t.d. <i>Énvia</i> av Εύβοια merknad: ved hiatus blir transkripsjonen <i>oi</i>
ου (omikron + ypsilon)	<i>ou</i> , t.d. i namn på <i>-óroulos</i> , der trykket alltid ligg på den stavinga
αυ (alfa + ypsilon)	<i>av</i> , t.d. i <i>Gávδος</i> av Γαύδος merknad: ved hiatus blir transkripsjonen <i>ay</i>
ευ (epsilon + ypsilon)	<i>ev</i> , t.d. <i>Levkáda</i> av Λευκάδα merknad: ved hiatus blir transkripsjonen <i>ey</i>
μπ (my + pi)	<i>b</i> , men <i>mb</i> i innlyd etter vokal, t.d. <i>Ólymbos</i> av Όλυμπος, <i>Balí</i> av Μπαλί, <i>Zorbás</i> av Ζορμπάς
ντ (ny + tau)	<i>d</i> , men <i>nd</i> i innlyd etter vokal, t.d. <i>Triánda</i> av Τριάντα
γκ (gamma + kappa)	<i>g</i> , men <i>ng</i> i innlyd etter vokal, t.d. <i>Gióna</i> av Γκιώνα, <i>Danglís</i> av Δαγκλής
γ (gamma)	<i>g</i> , t.d. <i>Gávδος</i> av Γαύδος, men <i>j</i> i visse kombinasjonar:
γ (gamma + i/e-lyd)	<i>j</i> , t.d. <i>Éjina</i> av Αίγινα, <i>Jerakári</i> av Γερακári, <i>Jýthio</i> av Γύθειο
γί (gamma + iota med trykk)	<i>jí</i> , t.d. <i>Ajía</i> av Αγία
για, γιο, γιου, γιω	<i>ja</i> , <i>jo</i> , <i>jou</i> , <i>jo</i> (dersom trykket ikkje ligg på iota), t.d. <i>Jánnis</i> av Γιάννης, <i>Jórgos</i> av Γιώργος
γγ (gamma + gamma)	<i>ng</i> , t.d. <i>Angelís</i> av Αγγελής
γχ (gamma + khi)	<i>nkh</i>
τζ (tau + zeta)	<i>tz</i> , t.d. <i>Tzavélas</i> av Τζαβέλας

Det blir desse endringane frå oppføringar i *Geografilista* frå 1991 og 96-utgåva av *Tanums store rettskrivningsordbok*:

Akaia	>	Akhaía (4 stavingar)
Astipalea	>	Astypálea
Attika	>	Attiki
Boiotia	>	Viotía
Egina	>	Éjina
Elis	>	Ilía
Epeiros	>	Ípiros
Euboia	>	Évvia
Famagusta	>	Famagusta el. Ammókhostos (by på Kypros; <i>Famagusta</i> er eit venetiansk namn, <i>Ammókhostos</i> er det greske)
Iraklion	>	Iráklio
Kalkidiki	>	Khalkidiki
Kania	>	Khaniá
Karpatos	>	Kárpathos
Kefallenia	>	Kefallinía
Kios	>	Khíos
Kitira	>	Kýthira
Kitnos	>	Kýthnos
Korfu	>	Korfu el. Kérkyra (<i>Korfu</i> er eit italiensk namn, <i>Kérkyra</i> er det greske)
Kyrenia	>	Kyrínia
Lesbos	>	Lésvos
Limassol	>	Limassol el. Lemesós (by på Kypros)
Maraton	>	Marathónas
Mitilini	>	Mytilíni
Nikosia	>	Nikosia el. <i>Levkosía</i> (<i>Levkosía</i> er det greske namnet på hovudstaden på Kypros)
Olympos	>	Ólymbos
Patras	>	Pátra
Pireus	>	Pireás
Rodope	>	Rodópi
Salamis	>	Salamína
Samotraki	>	Samothráki
Sparta	>	Spárti
Tessalia	>	Thessalía
Tessaloniki	>	Thessaloniki
Trakia	>	Thráki
Zakintos	>	Zákynthos

2.3.2 Andre geografiske navn

Generelle vedtak:

Når det kommer nye navn og navneformer i samband med politiske vedtak og omveltninger i et land, rår Språkrådet til at:

- a en holder seg til de tradisjonelle kjente norske navneformene (der slike fins) inntil det eventuelt blir fastsatt nye former
- b der det ikke fins fastsatte/kjente norske navneformer fra før, bruker en de aktuelle navnene med skrivemåter som er i samsvar med etablerte retningslinjer. Der det ikke fins retningslinjer, holder en seg til det vedkommende stat selv vil ha, eventuelt til en dominerende praksis i aktuelt nyhetsstoff
- c der det kommer overgang til det latinske alfabetet fra et annet skriftsystem, retter en seg etter punktene a og b ovenfor

I *Geografilista* skal stedsnavn i Finland med offisiell svensk form føres opp med svenske former som oppslagsord med opplysning om de finske formene i parentes, f.eks. slik:

Helsingfors (finsk *Helsinki*) hovedstaden i Finland
(Helsinki) sjå *Helsingfors*.

Nyslott (finsk *Savonlinna*) by i Finland
(Savonlinna) sjå *Nyslott*.

Enkeltvedtak (nynorsk etter skråstreken):

abkhaser/abkhasar person fra Abkhasia (før: abkhaser/abkhas)

aragoner/aragonar person fra Aragón i Spania (før: uklar normering)

barbader/barbadar person fra Barbados (før: barbad(i)er/barbad(i)ar)

Beijing (før: Beijing el. Peking)

færøying person fra Færøyene (før: fær(øy)ing)

galisier/galisiar el. *galicier/galicier* person fra Galicia i Spania, *galisisk* el. *galicisk* (før: uklar normering)

Genesaretsjøen (før: Galileasjøen el. Gen(n)esaretsjøen el. Tiberiassjøen)

Genfersjøen (før: Genfersjøen el. Genèvesjøen)

haitier/haitiar person fra Haiti, *haitisk* (før: haiti(an)er/haiti(an)ar el. haitiar, haiti(an)sk)

hawaiiisk (før: hawai(i)sk)

Kanton (før: Canton) el. *Guangzhou*

karener/karenar (person fra Karen i Burma; før: karen), *karensk* (som før)

kasakhstaner/kasakhstanar person fra Kasakhstan (før: kasakh, bokmål også kasakher)

kasakhstansk (før kasakhisk)

Kongo (før: Zaïre), *Den demokratiske republikk Kongo* / *Den demokratiske republikken Kongo*

(før: Republikken Zaïre); *kongoleser/kongolesar*, *kongolesisk* (før: zairer/zairar, zair(i)sk)

Kongo-Brazzaville (før: Kongo), *Republikken Kongo* (som før);

brazzavillekongoleser/brazzavillekongolesar, *brazzavillekongolesisk* (før: kongoleser/kongolesar, kongolesisk)

Macao tidligere portugisk provins i Kina (før: Macao el. Macau)

makedonsk (før: makedon(i)sk)

Mandsjuria (før: Manchuria el. Mandsjuria)

Montenegro (før: Crna Gora el. Montenegro)

osseter/ossetar person fra Ossetia i Kaukasus (før: osset, bokmål også osseter)

Republikken Hviterussland/Kviterussland (bokmål), *Republikken Kviterussland* (nynorsk)

(før: Republikken Belarus; gjelder det offisielle navnet, kortformene Hviterussland og Kviterussland står ved lag som før, jamfør årsmeldingen for 1995)

savoisk fra Savoie (før: bokmål savoi(i)sk, nynorsk ikke normert)

tadsjiker/tadsjikar person fra Tadsjikistan (før: bokmål tadsjik(er), nynorsk tadsjik)

USA-amerikaner/USA-amerikanar el. *amerikaner/amerikanar* person fra USA, *USA-amerikansk* el. *amerikansk* (før: amerikaner/amerikanar, amerikansk)

usbeker/usbekar person fra Usbekistan (før: bokmål usbek(er), nynorsk usbek)

zanzibarsk (før: bokmål zanzibar(i)sk, nynorsk ikke normert)

2.3.3 Historiske navn

Ajax gresk sagnhelt (før: Aias el. Aiax)

Akilles gresk sagnhelt (før: Akilles el. Akilleus el. Akillevs)

Bacchus el. *Bakkos* vingud (før: Bacchus)

Benedikt av el. *fra/frå Nursia* italiensk munk (før: Benedictus el. Benedikt)

Dalai Lama religiøs og politisk leder i Tibet (før: bokmål dalai-lama, nynorsk ikke normert)

Danevirke grensevoll mellom Danmark og Tyskland (før: Dan(n)evirke)

Erik av Pommern (før: E(i)rik av Pommern)

Esop el. *Æsop* (før: Esop el. Aisopos)

Fidias gresk bildehogger (før: Feidias el. Fidias)

habsburgsk (før: habsburg(i)sk)

Henrik Sjøfareren/Sjøfararen (før: også Henrik Navigator)

Herakles el. *Herkules* (før: Herakles)

Homo/homo: antropologiske betegnelser som *Homo erectus*, *Homo habilis*, *Homo sapiens* skal skrives slik, ikke-antropologiske betegnelser som *homo ludens*, *homo novus*, *homo religiosus* skal skrives slik (før: bokmål liten *h-* i alle slike betegnelser, nynorsk ikke normert)

Horats el. *Quintus Horatius Flaccus* (før: Horats)

Haakon 7. (før: Håkon 7.) Generelt vedtak: For norske regenter etter 1905 skal en følge den skrivemåten som personene selv brukte.

karoliner/karolinar soldat hos Karl 12. (før: bokmål karolin(er), nynorsk karolin)

Krøsus lydsk konge (før: Kroisos el. Krøsus)

lakonier/lakoniar person fra Lakonia (før: lakon(i)er/lakon(i)ar)

Lukrets romersk dikter (før: Lucretius el. Lukrets)

Magna Charta (før: Magna Carta)

Margrete fellesform for europeiske dronninger (før: uklar normering)

Medea gresk sagnkvinne (før: Medea el. Medeia)

Melanchthon, Philipp (før: Melanchton, Philipp)

Nikea by i Bitynia, nå i Tyrkia (før: Nikaia el. Nikea)

Nikolaj russiske tsarer (før: Nikolai)

Pantheon tempel i Roma (før: Panteon)

Patroklos gresk sagnskikkelse (før: Patrokles el. Patroklos)

prinsipatet navn på det romerske keiserdømmet i tiden mellom Augustus og Dokletian (før: principatet)

Ra egyptisk solgud (før: Re)

Theodosius romerske keisere (før: Teodosius)

Thessalia (før: Tessalia)

Thessaloniki (før: Tessalonike)

Thrakia romersk provins (før: Trakia)

Tutankamen el. *Tutankhamon* (før: Tutankamen el. Tut-Ankh-Amon)

Vardøhus festning i Finnmark (før: Vardø(y)hus)

Victoria (engelsk dronning; før: Viktoria); adjektivet *viktorsiansk* beholdes, også *Viktor Emanuel* (italienske konger)

Vilhelm av Akvitania (før: Vilhelm av Aquitania)

Zarathustra (før: Zoroaster el. Zarathustra)

Aeneas el. *Aineias* sagnhelt i gresk og romersk mytologi (før: *Æneas*)

Ødipus (før: *Oidipus*)

2.4 Andre rettskrivningsvedtak 2001

2.4.1 Tidligere unormerte ord

Al Qaida (organisasjon bak Osama bin Laden)

Generelt vedtak: ”Arabiske navn på organisasjoner o.l. som blir tekne opp som særnamn i norsk, og som byrjar med arabisk *al* og variantar av det, skal skrivast med stor bokstav i den arabiske artikkelen *Al* og utan bindestrek mellom artikkelen og sjølve substantivet. Substantivet skal skrivast med stor bokstav.”

hazara (person av folkeslag i Afghanistan)

hazara, *hazaraen*, *hazaraer*, *hazaraene* (bokmål)

hazara, *hazaraen*, *hazaraer* [-ar], *hazaraene* [-ane] (nynorsk)

madrasa (koranskole)

madrasa, *madrasaen*, *madrasaer*, *madrasaene* (bokmål)

madrasa, *madrasaen*, *madrasaer* [-ar], *madrasaene* [-ane] (nynorsk)

mamelukkisk (adjektiv til *mamelukk* i historisk betydning)

Oransjeordenen (orden i Nord-Irland)

Taliban (regimet), person knyttet til regimet:

talibaner, *talibaneren*, *talibanere*, *talibanerne* (bokmål)

talibanar, *talibanaren*, *talibanarar*, *talibanarane* (nynorsk)

Trientkonsilet (romersk-katolsk kirkemøte på 1500-tallet)

2.4.2 Forkortinger

DVD el. *dvd* (for Digital Versatile/Video Disc; før ikke normert)

km/t el. *km/time* el. *km/h* (forkorting/symbol for ”kilometer per time”; før *km/h* el. *km/t*)

2.5 Retningslinjer i uttalespørsmål

På rådsmøtet 1.–2.2.01 ble rådet forelagt et forslag til retningslinjer til bruk for sekretariatets rådgivning i uttalespørsmål. Forslaget ble sendt tilbake til fagnemnda med noen mindre endringer og tillegg. Fagnemnda justerte deretter retningslinjene, og de ble endelig behandlet i samsvar med rådsmøtevedtaket i 2001. Retningslinjene, som er de samme for bokmål og nynorsk, følger

som vedlegg 4 til denne årsmeldingen. Sekretariatet har tatt retningslinjene i bruk i sitt arbeid. De er lagt ut på Norsk språkråds nettsider: <http://www.sprakrad.no/uttale.htm>.

Massemediene gav disse retningslinjene forholdsvis bred omtale, og reaksjonene var til dels kritiske. Men saken ble også ofte galt framstilt, særlig gjaldt det punktet om å godta trykk på første stavelse i importord. Mange oppfattet det slik at *skrivemåten* ”bannan” f.eks. heretter skulle være tillatt, og det var nok en av grunnene til de mange negative reaksjonene fra presse og publikum.

2.6 Retningslinjer ved spørsmål om sensitive ord for grupper av mennesker

I 2001 var det i mediene en del debatt om bruk av ordet *neger* og andre ord som kan oppleves som nedsettende av grupper i Norge, og Språkrådet får fra tid til annen henvendelser om det samme. På denne bakgrunnen har rådet diskutert hvordan sekretariatet skal opptre når det kommer spørsmål om slike sensitive ord, og det er vedtatt retningslinjer for dette. Retningslinjene legger vekt på at man ikke bør prøve å forby ord, men at man i stedet må gi informasjon om alle sider ved bruk av slike ord, og språkbrukerne må generelt oppfordres til å vise omtenkksomhet og folkeskikk. Vi gjengir retningslinjene i sin helhet som vedlegg 5.

3 NAVNESAKER OG TERMINOLOGI

3.1 Stiftelsen Rådet for teknisk terminologi

Stiftelsen Rådet for teknisk terminologi gikk konkurs i 2001. Språkrådet var en av stifterne og har samarbeidet med RTT i mange år. Etter styrets mening bør Språkrådet påta seg sentrale oppgaver i forbindelse med tiltak for å sikre nasjonalt terminologiarbeid i Norge.

4 SPRÅKVERN

4.1 Prosjektet språkstyrking – tiltak i 2001

Språkrådet har arbeidet for å styrke bruken av norsk språk i Norge i mange år. I St.meld. nr. 13 (1997–98) er det sagt at rådet ”bør oppgraderast til å kunne vere eit statleg instrument for eit langsiktig og effektivt språkvernarbeid”, og langtidsplanen for perioden 2001–2003 slår fast at viksomhetsområdet språkvern skal prioriteres høyere enn før.

“Plan for styrking av norsk språk 2001–2003” ble vedtatt på rådsmøtet 1.–2. februar 2001. Det er laget en egen styringsgruppe for språkstyrkingsprosjektet med Ola Haugen (styret), Oddrun Grønvik (fagnemnda), Ingri Assum (Statskonsult) og Ståle Løland (prosjektleder). Trine Gedde-Dahl ble tilsatt som prosjektkoordinator for arbeidet med språkstyrking fra 1. juli 2001. Arbeidet er i oppstartfasen og blir konsentrert om områdene forskningsstimulering, holdningsskapende arbeid blant barn og unge, kartlegging av situasjonen for norsk språk ved universitetene og høyskolene og bruk av engelsk i næringslivet.

4.2 Diplom for godt navnevelt

I 2001 delte Språkrådet ut 15 diplomer for godt navnevelt. Ett gikk til VVS-butikken "Badekar-ran" i Harstad. De resterende ble delt ut i Bergen, og vinnerne kom fra hele Hordaland fylke. Noen av diplomvinnerne var: "Mål og Mening" (reklamebyrå), "Flimmer Film" (filmproduksjon), "Samrå" (organisasjon og ledelse), "Reisefeber" (reisebyrå), "Bokholderiet" (regnskaps-tjenester), "Primstaven" (brukskunst) og "Samleren" (forretning som selger brukte LP-er og CD-er).

Bente Baltzersen har hatt ansvaret for diplomutdelingene. Pressen var til stede på arrangementene. Bjørg Gaathaug var med på utdelingen i Bergen, og ordfører Halvar Hansen overrakte diplomene i Harstad.

4.3 Arbeidet med avløserord – Ordsmia

Målet med Språkrådets arbeid med avløserord er å tilby språkbrukerne gode norske avløserord for et bredt utvalg engelske ord og uttrykk som blir brukt i norsk, særlig innenfor allmennspråket. Språkrådet startet Ordsmia, et e-postforum for diskusjon av avløserord, i mars 2000. Forumet har nå over 160 deltakere, og siden starten har det vært vel 2200 innlegg, ca. 1100 i 2001. Forumet er åpent for alle språkinteresserte.

I sekretariatet har Ordsmia en redaksjon, som har bestått av fire medlemmer det meste av 2001. Redaksjonen følger med i diskusjonene i Ordsmia og deltar med innlegg, legger ut nye ord til diskusjon og oppsummerer diskusjonstråder eksternt eller internt. Redaksjonen bygger opp en database med engelske ord som oppslagsord og avløserord til dem ved siden av relevante opplysninger ellers. Databasen teller ved årsskiftet 2001/2002 ca. 620 oppslagsord. Databasen skal kunne brukes av alle i sekretariatet i språkrådgivning o.a. Den er også grunnlag for nettsiden "På godt norsk", der det i 2001 har ligget ute en liste med 220 engelske ord med avløserord. Denne siden blir lagt ut i en ny og utvidet versjon i 2002.

Redaksjonen har gjort en evaluering av arbeidet i Ordsmia fra starten til sommeren 2001. Ifølge evalueringen har arbeidet hatt en viss nytteverdi, bl.a. fordi det har forsynt nettsidene, Språknytt og Statsspråk med en del avløserord. Erfaringene har vist at det er krevende både faglig og tidsmessig å arbeide systematisk med avløserord. Redaksjonen har vært permanent på etterskudd, og databasen har vært lite bearbeidet. En av konklusjonene var at den delen av arbeidet som går ut på å gjøre databasen helt funksjonell, skulle organiseres som et prosjekt for redaksjonen. En annen konklusjon var at Språkrådet rundt årsskiftet 2001/2002 bør sette inn en sterkere offensiv for å få distribuert avløserforslag til brukerne, og at man våren 2002 kan evaluere nytteverdien av Ordsmia målt opp mot ressursbruken.

Redaksjonen utarbeidet en prosjektplan for arbeidet i Ordsmia i siste halvdel av 2001. Etter den oppsatte planen skulle redaksjonsmedlemmene gjennomgå og ajourføre databasen i løpet av høsten 2001 i tillegg til å sørge for jevn aktivitet i Ordsmia. Det har bare delvis vært mulig å følge planen, ved årsskiftet var en stor del av databasen ennå ikke gjennomgått.

Redaksjonen noterer engelske ord som kan være aktuelle å norvagisere, og vil legge dem fram for fagnemnda.

Det har vært arbeidet med å utvide den dataordlisten som har ligget på nettsidene. Målet er å få lagt ut en ny og kraftig utvidet versjon i 2002.

4.4 Ny brosjyre om firmanavn for næringsdrivende

Språkrådet har i 2001 utarbeidet manus til en brosjyre om gode firmanavn, beregnet på næringsdrivende, særlig nyetablerere.

Brosjyren går inn på hva som kjennetegner gode firmanavn, argumenterer for norske navn og gjør rede for regler som må følges hvis navnet skal få en korrekt skriftlig form. Det siste gjelder særlig sammenskriving av sammensatte ord, riktig bruk av stor og liten forbokstav og rett skrivemåte ved genitivs-s. Brosjyren inneholder mange eksempler, og en hel del av dem er virkelige firmanavn som har gitt innehaveren diplom for godt navnevelt fra Språkrådet.

Brosjyren avløser *Navn i neon* fra 1993 og supplerer Språkrådets utdelinger av diplom for godt navnevelt. Den skal trykkes i en fellesutgave med både bokmåls- og nynorsktekst, og skal dessuten legges ut på Språkrådets nettsider.

4.5 Norskspråklige lærebøker ved universiteter og høyskoler

I mai 2001 kom rapporten *Myter og fakta om språk. Pensumlitteratur på grunnnivå i høyere utdanning* (Norsk institutt for studier av forskning og utdanning. NIFU 5/2001). Rapporten var utarbeidet på oppdrag fra Kirke-, utdannings- og forskningsdepartementet, og bakgrunnen var at norske lærebøker syntes å tape terreng for engelskspråklige lærebøker utgitt på utenlandske forlag. Den ene hovedkonklusjonen i undersøkelsen er at andelen norsk pensumlitteratur har holdt seg stabil eller økt fra 1979/80 og fram til i dag. Den andre hovedkonklusjonen er at det er stor variasjon i pensumlitteraturens språk på tvers av fag og utdanninger. Yrkesutdanningene har for eksempel over 90 prosent norskspråklig pensum, mens de tradisjonelle grunnfagene ved universitetene i gjennomsnitt har i underkant av 50 prosent. Humanistiske og samfunnsvitenskapelige fag har en gjennomsnittlig norskandel på henholdsvis 57 og 51 prosent, mens andelen er 36 prosent i naturvitenskapelige fag.

Gjennomføringen av prosjektet har skjedd i samarbeid med en referansegruppe som har bestått av Trond Andreassen (Norsk faglitterær forfatter- og oversetterforening), Henrik Eriksen / Per Christian Opsahl (Den norske Forleggerforening), Linda Thu / Solvor Eide (Lærebokutvalget for høyere utdanning) og Ståle Løland / Marit Hovdenak (Norsk språkråd).

5 NORSK SPRÅK OG IKT

5.1 Handlingsplan for norsk språk og IKT

Kulturdepartementet gav i brev 14.7.00 Norsk språkråd dette oppdraget: ”Det skal i løpet av 2000 i regi av Norsk språkråd utarbeides en språkpolitisk handlingsplan for norsk språk og IKT, som grunnlag for en samordnet utvikling av programvare, informasjonssystemer og språkteknologiske verktøy på norsk, både bokmål og nynorsk.” Første versjon av Handlingsplan for norsk språk og IKT ble overlevert kulturministeren 7.2.01. Planen er en del av regjeringens eNorge-plan. I forbindelse med at Kulturdepartementet forberedte en ny målbruksmelding, bad det om at tiltakene i planen ble gjennomgått på nytt, konkretisert og behørig forankret. En referansegruppe med følgende sammensetning bidrog med forslag, opplysninger og kommentarer under gjennomgåelsen: AAD, KD, KUF, NHD, SHD, NFR, SND og SIVA. Handlingsplanen ligger her: <http://www.sprakrad.no/iktrev.htm>.

Handlingsplanen har følgende hovedmål:

- 1 I Norge skal IKT-produkt og -tjenester ha norskspråklig brukergrensesnitt som bygger på kunnskap om norsk tale og de to målformene
- 2 Alle med norsk som morsmål skal stilles likt i tilgang til og valg av norskspråklige IKT-produkt og -tjenester og skal gis like muligheter til å skaffe seg kompetanse i bruken av dem
- 3 Mengden norskspråklig programvare må økes, særlig programvare på nynorsk
- 4 Opplæringslovens bestemmelser om språklige parallellutgaver må oppfylles i praksis for elektroniske læremiddel
- 5 Språkteknologisk forskning og utvikling i Norge skal skje på norskspråklig grunn (bokmål, nynorsk og dialektene) og må tilføres tilstrekkelige økonomiske midler
- 6 En standardisert norsk IKT-terminologi må utvikles og stilles til rådighet
- 7 Norge skal delta aktivt i det nordiske og øvrige europeiske samarbeidet innenfor språkteknologi
- 8 Norge skal bidra til å styrke erfaringsutvekslingen mellom språkorganisasjonene i Norden og ellers i Europa om informasjons- og kommunikasjonsteknologiens innvirkning på nasjonalspråkene og om tiltak for å holde språkene i hevd også på dette området

Det ble utarbeidet et eget notat om en norsk språkbank og et notat om behovet for å vurdere kostnadene ved en slik bank.

5.2 Samarbeid

Som følge av Norsk språkråds arbeid med handlingsplanen for norsk språk og IKT, og som resultat av deltakelse i ulike fora, har et nasjonalt og nordisk nettverk begynt å ta form – i tråd med intensjonene om at stillingene i Norsk språkråd på IKT-området blant annet skal være et knutepunkt for informasjon og informasjonsutveksling om IKT og norsk språk. Norsk språkråd har vært representert i bl.a. i Nordterm (nordisk terminologisamarbeid), Nordisk språkråds IKT-gruppe (opprettet i 2001), i NorDokNet (nyopprettet nettverk for forskning innenfor språkteknologi) og i Brussel-Forum (IKT-forum for forskning og utvikling).

Det er satt i gang arbeid med et nettverk for forskning og industriutvikling innenfor området språkteknologi, og planen er å få i gang et forprosjekt med midler fra Nordisk Industrifond (søknad ble sendt i november 2001). Initiativtakere sammen med Språkrådet er SPNE (S.A.I.L. Port Northern Europe AS), Voss, NorFA (Nordisk Forskerakademi) ved programkoordinatoren for språkteknologiprogrammet og artemisia AS, Oslo.

Det ble tatt kontakt med Den norske Dataforening / Rosing-akademiet om samarbeid om språklige kriterier eller egen språkpris for programvare i forbindelse med utdeling av Rosingprisen. Rosingprisen er dataindustriens svar på filmens Amanda, og det er knyttet stor prestisje til utmerkelsen.

5.3 Terminologi for IKT

Sommeren og høsten 2001 ble det arbeidet med en kraftig utvidelse av dataordlisten på Språkrådets nettsider. Arbeidet fortsetter i 2002. Noe av det nye ordtilfanget stammer fra diskusjoner i Ordsma (se pkt. 4.3).

Norsk datatermgruppe hadde tre møter i 2001. Gruppen ble ledet av Rådet for teknisk terminologi, og Norsk språkråd var representert i styret.

På nordisk plan deltok Språkrådet på Nordterm-konferansen, i arbeidsgruppene knyttet til den, og Norsk språkråd har et medlem i Nordisk språkråds IKT-gruppe.

5.4 Parallellutgaveordningen for elektroniske læremidler

Opplæringsloven krever parallellutgaver av alle elektroniske læremidler som tilfredsstillere definisjonen i § 17-2 annet og tredje ledd i forskriftene. Handlingsplanen for norsk språk og IKT drøfter hva som bør omfattes av begrepet "elektroniske læremiddel" i forbindelse med vanlige kontorstøtteprogram som elevene benytter i skolesammenheng. Norsk språkrådet mener at disse programmene må omfattes av kravet om parallellutgaver. Læringscenteret har utredet saken for KUF og foreslo i juni 2001 følgende framdriftsplan:

Arbeidet med å oppheve unntaket fra kravet om språklig parallellitet for administrativ programvare, dvs. kontorstøtteprogram, (i først omgang tekstbehandling) startes høsten 2001. Fritak for kravet om språklig parallellitet for tekstbehandling oppheves 1. august 2002. Fritaket for kravet om språklig parallellitet for øvrig administrativ programvare (regneark, databaseverktøy og presentasjonsverktøy) som læremidler oppheves 1. august 2003.

KUF/Læringscenteret utlyste midler for å lage elektroniske læremidler for samfunnsfaget i videregående skole til skoleåret startet i august. Ett av kravene for å delta i konkurransen var at læremidlene skulle tilbys på begge målformer. Læremidlene ble ferdigstilt i september 2001.

Norsk språkråd har hatt kontakt med prosjektet "Skole-Linux". Prosjektet har som mål å kunne tilby de vanligste kontorstøtteprogrammene og administrative programmene på bokmål og

nynorsk fra skoleåret 2002/2003, og på nordsamisk like etter. Likeledes har det vært kontakt med Linux-prosjektet "Nynorsk inn i IKT-opplæringa" (NiO), et samarbeidsprosjekt mellom fire kommuner i Rogaland fylke. Begge prosjektene mottok i siste halvår økonomisk støtte fra KUF.

På forespørsel fra Microsoft Norge AS er det blitt utarbeidet en nynorsk autokorrekturliste for selskapets kontorstøtteprogram.

5.5 Nynorsk programvare

Norsk språkråd satte i 1999 i gang en utredning med sikte på å fremme vanlige brukerprogram på nynorsk. Utredningen omfatter fire hovedspørsmål: (1) Hva innebærer det rent teknisk å lokalisere et dataprogram? (2) Om lag hvor mye koster det? (3) Hvor stort er markedet for nynorsk programvare (offentlig og privat sektor)? (4) Hvilke virkemidler kan staten ta i bruk for å sikre at vanlige brukerprogram foreligger både på bokmål og nynorsk? Spørsmålene 1 og 2 ble i hovedsak ferdig utredet i 2000, i 2001 er arbeidet med spørsmålene 3 og 4 ført noe videre.

I handlingsplanen for norsk språk og IKT ble det tatt inn som ett av de overordnede målene å øke mengden av norskspråklig programvare, særlig programvare på nynorsk. Flere tiltak i planen er knyttet til dette målet, bl.a. "NP1: Innføre et regelverk, med forankring i lov eller forskrift, for offentlige innkjøp av vanlig programvare (operativsystem medregnet) slik at det sikres språklige parallellutgaver."

I brev til Kulturdepartementet 27.03.01 bad Språkrådet departementet utrede enkelte juridiske problemstillinger i samband med virkemidler staten kan ta i bruk for å fremme programvare på nynorsk. Problemstillingene gjaldt særlig hvilke regelverk, lover og forskrifter det ville være aktuelt å forankre tiltakene i. Av lover nevnte brevet lov om offentlige anskaffelser og forskriften til loven og lov om målbruk i offentlig teneste. Departementet har arbeidet videre med disse spørsmålene med sikte på å ta disse og andre spørsmål opp i et eget språkkapittel i den kulturmeldingen som skal legges fram i 2004.

Det ble skrevet en kort artikkel om tiltak for å fremme nynorsk programvare i Språknytt nr. 3/01, et temanummer om norsk språk og informasjons- og kommunikasjonsteknologi. Nummeret ble blant annet sendt til medlemsorganisasjonene i IKT-Norge. Høsten 2001 ble Språkrådet kontaktet av Microsoft Norge AS med bl.a. spørsmål om det potensielle markedet for nynorsk programvare og spørsmål om synspunkt på hva som burde prioriteres av moduler og program ved lokalisering til nynorsk.

6 LÆREMIDDELGRANSKING

6.1 Godkjenning av skoleordlister

Språkrådet har hatt disse skoleordlistene til godkjenning:

Bjones: *Lingua – Nynorskordliste med rettskrivingsreglar* (Kunnskapsforlaget)

Knappen, Thoresen og Ølmheim: *Ordlister for barneskulen* Nynorsk, 4. utg. (Aschehoug)
Knappen, Thoresen og Ølmheim: *Ordlister for ungdom* Nynorsk, 2. utg. (Aschehoug)
Kulbrandstad, Veka og Øygarden: *Nynorskordliste for den vidaregåande skolen* 2. utg. (Aschehoug)
Taule: *Escola ordbok* Nynorsk (Escola)
Berulfsen og Lundeby: *Bokmålsordliste* (Aschehoug)
Hjulstad og Sødal: *Bokmålsordliste. Ordbok for skoleverket* (Det Norske Samlaget)
Knappen og Thoresen: *Ordlister for barneskolen* Bokmål, 4. utg. (Aschehoug)
Knappen og Thoresen: *Ordlister for ungdom* Bokmål, 3. utg. (Aschehoug)
Kulbrandstad og Lundeby: *Bokmålsordliste* (Aschehoug)

6.2 Retningslinjer for utforming av skoleordlister

En arbeidsgruppe på tre har gjennomgått de nåværende reglene for utforming av skoleordlister, sammen med tidligere notater og kommentarer, og har lagt fram et forslag til justerte regler. Under behandlingen i fagnemnda kom det en del merknader som skal innarbeides i forslaget før ny fagnemndbehandling. De endelige vedtakene om endringer i bokmåls- og nynorskrettskrivningen om et par år kan måtte føre til endringer i ordlistereglerne. Det er foreløpig ikke tatt stilling til om retningslinjene skal ferdigbehandles og publiseres før rettskrivningsvedtakene er endelig godkjent.

6.3 Tilbud om kvalitetssikring av trykte og ikke-trykte læremidler

Som nevnt i årsmeldingen for i fjor fikk skolebokforlagene i brev av 14.12.00 tilbud fra Språkrådet om en språklig kvalitetssikring av lærebøker. Også i 2001 tilbød Språkrådet forlagene denne tjenesten, men bare to forlag benyttet seg av tilbudet.

6.4 Kontroll med språklig kvalitet i læremidler

Etter at godkjenningsordningen for lærebøker falt bort i 2000, gikk styret inn for at Språkrådet skulle ta stikkprøvekontroll av utgitte lærebøker, særlig norskbøker, for å vurdere den språklige kvaliteten. Styret vil også vurdere fordelingen av tekstinnslag (dikt, sanger, litterære tekster, sakprosa osv.) på bokmål og nynorsk i bøkene. Av erfaring vet vi at bokmålsinnslagene oftest ble for mange i lærebøkene på nynorsk. Sekretariatet utarbeider nå forslag til rutiner for hvordan kontrollarbeidet bør gjøres, slik at det kan komme i gang i 2002.

7 Språklig likestilling

7.1 Lov om målbruk i offentleg teneste

Innledning

Lov om målbruk i offentleg teneste regulerer bruken av bokmål og nynorsk i staten. Fra 1994 har Norsk språkråd hatt i oppgave å veilede og føre tilsyn med gjennomføringen av målloven når det gjelder statsorgan under departementsnivå. Arbeidet viste tidlig at det skjer omfattende brudd på

loven. Fra 1999 satte derfor Språkrådet i gang et eget prosjekt og økte ressursene til arbeidet med sikte på at de fleste statsorgan som har hele landet som tjenestekrets, skulle oppfylle kravene i målloven innen utgangen av år 2002.

Om arbeidet

Arbeidet har fra 1994 fokusert på vekslingsregelen i målloven § 8 første ledd første og andre punktum, jamfør forskriftene § 6, som krever at statsorgan med hele landet som tjenestekrets i ”rundskriv, kunngjøringar, informasjonstilfang o.l.” skal veksle mellom målformene slik at ingen av dem er representert med mindre enn 25 prosent. Videre har arbeidet vært konsentrert om skjemaregelen i § 8 fjerde ledd, som krever at skjema skal foreligge og være tilgjengelige i begge målformer.

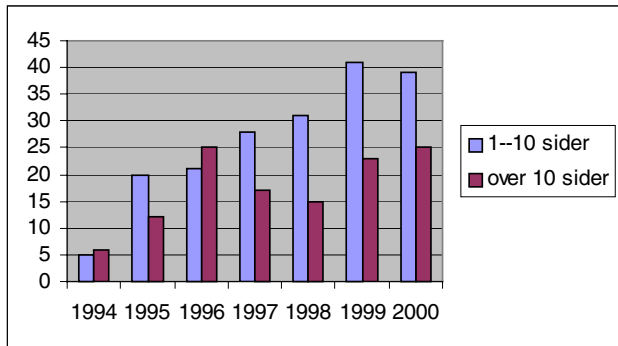
I analysen som ligger til grunn for mållovsarbeidet, blir det pekt på fire vilkår som må oppfylles for at målloven skal etterleves: (1) statsorganene må etablere enkle og konkrete rutiner for oppfølging av loven, (2) nynorskkompetansen i statsorganene må bedres, (3) tiltakene må forankres i ledelsen i statsorganene, (4) det trengs sanksjonsrådgjerd.

Arbeidet har særlig vært konsentrert om etablering av rutiner for veksling mellom bokmål og nynorsk i statsorganene. Det blir hvert år innhentet statistikk når det gjelder oppfyllingen av kravene i målloven § 8.

Resultat

144 sentrale statsorgan leverte rapport for 2000. 39 statsorgan hadde 25 prosent nynorsk eller mer i tilfang på 1–10 sider. Når det gjelder tilfang på over 10 sider, var det 25 statsorgan som hadde 25 prosent nynorsk eller mer. Gjennomsnittlig prosent nynorsk var 22 i tilfang på 1–10 sider og 14 i tilfang på over 10 sider.

Til sammenlikning hadde 5 av 101 statsorgan i 1994 25 prosent nynorsk eller mer i kategorien ”mindre tekster”, 6 statsorgan hadde 25 prosent nynorsk eller mer i kategorien ”større tekster”. I 1994 hadde statsorganene gjennomsnittlig 10 prosent nynorsk i kategorien ”mindre tekster” og 7 prosent nynorsk i kategorien ”større tekster”.

Statsorgan med 25 prosent nynorsk eller mer – absolutte tall 1994–2000

Erfaringer og forslag til Kulturdepartementet

I forbindelse med Kulturdepartementets arbeid med stortingsmeldingen om målbruk i offentlig tjeneste utarbeidet Norsk språkråd et større notat om erfaringer og forslag til tiltak. Språkrådet oppsummerte erfaringene slik:

Ei grunnleggjande røynsle er at (1) tilsyns- og rettleiingsarbeidet nyttar, (2) at det er arbeidskrevjande, og (3) at vi manglar avgjerande verkemiddel i arbeidet. Kulturdepartementet har overført omfattande oppgåver i samband med mållova til Norsk språkråd, men departementet har ikkje gjeve Språkrådet dei verkemidla som trengst, og Kulturdepartementet sjølv har vore svært lite synleg i mållovsarbeidet etter at St.meld. nr. 13 (1997–98) vart lagt fram.

Når det gjaldt tiltak, pekte Språkrådet på de fire vilkårene som er nevnt ovenfor. I tillegg pekte Språkrådet på to andre vilkår:

(5) Kulturdepartementet må syte for at departementa oppfyller krava, og (6) mållovsarbeidet må få høgre status i staten.

Notatet konkluderte med følgende forslag:

Vi gjer framlegg om at Kulturdepartementet saman med Språkrådet set i gang eit treårig mållovsprosjekt med det siktemål at dei fleste sentrale statsorgan ved slutten av prosjektet skal oppfylle krava i mållova.

Kulturdepartementet la med visse endringer framlegget om et treårig satsningsprosjekt til grunn for tiltakene i St.meld. nr. 9 (2001–2002) Målbruk i offentlig teneste, som ble lagt fram 21.12.01.

Andre større saker

I samband med at Stortingets samferdselskomité i B.innst. S. nr. 13 (2001–2002) gikk inn for at det skulle settes i gang arbeid med å omdanne Luftfartsverket, NSB BA og Posten Norge BA til aksjeselskaper, bad Språkrådet i brev av 12.12.01 til Kulturdepartementet om at departementet tar initiativ overfor Samferdselsdepartementet slik at det ved omdanningen av selskapene blir fastsatt målbruksregler som sikrer en rimelig fordeling av målformene.

I brevet pekte Språkrådet også på at det er svært uheldig at arbeidet med å avklare virkeområdet til målloven tar så lang tid, og at det ville være uakseptabelt å måtte vente i fire nye år på en avklaring. Virkeområdet ble tatt opp i St.meld. nr. 13 (1997–98) Målbruk i offentlig teneste, og på grunnlag av stortingsmeldingen og Innst. S. nr. 174 (1997–98) ble det nedsatt en arbeidsgruppe for å utrede spørsmålene. Arbeidsgruppen, som ble ledet av professor Kåre Lilleholt, avgav innstilling i september 2000.

I samband med sykehusreformen, hvor staten overtok eieransvaret for alle offentlige sykehus fra og med 1. januar 2002, sendte Språkrådet brev til Kulturdepartementet 17.12.01 og bad departementet i samråd med Sosial- og helsedepartementet avklare de nye helseforetakenes forhold til målloven. Språkrådet regnet med at helseforetakene burde komme inn under målloven, og pekte på det det ville ha konsekvenser for blant annet tjenestemål og navneformer.

7.2 Sidemålet i videregående opplæring – tiltak

I fjorårets årsmelding orienterte Språkrådet om brevet som var sendt Kirke-, utdannings- og forskningsdepartementet som reaksjon på Oslo byråds planer om forsøk med valgfri sidemålsopplæring i videregående skole. En søknad om slik forsøksordning ble oversendt KUF fra byrådsavdelingen for kultur og utdanning i mai 2001. Utdanningsminister Trond Giske gav uttrykk for at han ikke ville gå inn på noen forsøksordning med *valgfri* skriftlig sidemålsopplæring, men han så stor nytteverdi i forsøk som kunne utvikle andre undervisningsformer, eventuelt også andre vurderingsformer når det gjelder sidemålet, hvis det kunne bedre undervisningen, styrke elevenes interesse for faget og styrke entusiasmen for faget i skolen. Dette samsvarer med de synspunktene Språkrådet har fremmet.

Like før regjeringsskiftet ble søknaden fra Oslo byråd avvist. I brevet fra Kirke-, utdannings- og forskningsdepartementet heter det: ”Departementet finner det ikke hensiktsmessig å åpne for bortfall av opplæring i sidemål. Dersom det skal skje, bør et slikt språkpolitisk tema være gjenstand for behandling i Stortinget.”

Ett tiltak fra Språkrådets side for å vise rådets syn på sidemålsopplæring var et dobbeltnummer av *Språknytt* (1–2/01) der sidemålsundervisningen var hovedtemaet. Det ble trykt 27 000 eksemplarer av dette nummeret, som ble spredt til aktuelle mottakere. En folder for skoleverket om nynorsk som sidemål planlegges publisert høsten 2002. På samme tid er det planer om å lansere et nynorsk kurs på Språkrådets nettsider til hjelp for elever i videregående opplæring, jf. pkt. 11.2.4.

7.3 Hvilke læremidler fins på begge målformer?

I brev av 23.11.01 til Kirke-, utdannings- og forskningsdepartementet og Læringscenteret viser Norsk språkråd til bestemmelsene i opplæringsloven med forskrift om elevenes rett til læremidler på sin egen målform og til skoleeierens plikt til å følge opp denne rettigheten. Språkrådet peker på at det er vanskelig for skoleeierne å følge opp lovbestemmelsen, dels fordi de mangler informasjon om oppfølgingsplikten, dels fordi en del læremidler bare foreligger på bokmål. Norsk språkråd uttrykker bekymring for at markedsutviklingen vil føre til at overvekten av læremidler på bokmål vil bli større i de kommende år, siden det ikke ser ut til å bli satt av øremerkede tilskudd på statsbudsjettet til produksjon av læremidler på nynorsk.

Norsk språkråd ber departementet følge opp sitt ansvar for språklig likebehandling ved å sette av tilstrekkelige midler på statsbudsjettet til at tilbudet av læremidler som elevene skal bruke regelmessig i opplæringen, blir like godt på begge målformer.

Språkrådet ber Læringscenteret i rundskriv informere skoleeierne om de forpliktelsene de har etter § 17-5 i forskriften til opplæringsloven. Læringscenteret blir videre bedt om å ta initiativ for å få utviklet en fortløpende oppdatert oversikt over læremidler som kan være aktuelle for bruk i grunnskolen og videregående opplæring, som også inneholder informasjon om hvilken målform læremidlet foreligger på.

8 STEDSNAVNTJENESTEN

Norsk språkråd – ved navnekonseptene – skal medvirke til at stedsnavn får en skrivemåte som tar vare på språkfaglige, nasjonale og lokale hensyn, arbeide for å forbedre prinsippene for navnsetting og informere om stedsnavnloven, stedsnavn og stedsnavnbruk.

8.1 Arbeidsoppgaver

Behandlingstiden for saker som gjelder fastsetting av skrivemåte etter reglene i stedsnavnloven, er avhengig av saksomfanget. Andre saker (f.eks. telefonspørsmål, e-postspørsmål) blir som regel besvart straks eller i løpet av et døgn.

Stedsnavntjenesten har gitt tilråding om skrivemåten av omkring 10 000 stedsnavn i 2001. Dette er om lag 2000 færre enn i 2000, men på samme nivå som i 1999. Statens kartverk har vært vedtaksorgan i de fleste sakene, som har kommet opp i forbindelse med utgivelser av ulike kartprodukter (f.eks. N50-kart, sjøkart, turkart) og dreid seg om skrivemåten av naturnavn og bruksnavn (gårdsnavn). De andre sakene gjelder i hovedsak navn på veier, bruer, tunneler, verneområder, kirker og postkontor. Den samiske delen av stedsnavntjenesten har i tillegg gitt råd om bruk og skrivemåte av samiske stedsnavn i samiske lærebøker og samiske medier.

Arbeidet med å fullføre restansesakene for Statens kartverk har fortsatt, og pr. 31.12.01 står det igjen omkring 2000 saker.

8.2 Opplysningsvirksomhet

Undervisning, veiledning

Kaisa Rautio Helander har undervist 24 timer om samiske stedsnavn og stedsnavnloven for studenter ved Samisk høyskole, Kautokeino, to timer om samiske stedsnavn i Norge for elever ved Samisk folkehøgskole, Inari, Finland, tre timer om samiske stedsnavn for lærere ved Alta videregående skole. Hun har veiledet en mellomfagsstudent ved Samisk høyskole, Kautokeino, og gitt faglig hjelp til Kartverkets medarbeidere i arbeidet med å rette opp samiske skrivemåter i Sentralt stedsnavnregister.

Annen opplysningsvirksomhet, publisering

Kristin Bakken: "Fonologisk endring i personnavn og dialekt. En komparativ analyse av materiale fra Fyresdal i Telemark." I *Studier i nordisk filologi 78 Namn i en föränderlig värld*
Kristin Bakken: "Hvilke personnavn har Oslo-folk brukt i de siste tusen år?" I *Byminner*. Utgitt av Oslo Bymuseum 2001

Kaisa Rautio Helander: "Samiske og norske kommunenavn i Norge – dobbeltnavn eller tospråklige navn?" I *Studier i nordisk filologi 78 Namn i en föränderlig värld*

Kaisa Rautio Helander: "Yykeä ja Alattio: Pohjois-Norjan kveenien paikannimet" (om kveenenes stedsnavn i Nord-Norge). I *Kielikello 2/2001*

Kaisa Rautio Helander: Saamic – Onomastica Uralica 1a. Selected Bibliography of the Onomastics of the Uralian Languages. Debrecen – Helsinki 2001

Botolv Helleland: ”Majorstua – Majorstuen” Innlegg i: *St. Hanshaugen – Ullevål Budstikke*, nr. 3 (mars 2001)

Botolv Helleland: Stadnamnet Holstein i Oslo. I *Aftenposten aften* 16.8.2001

Botolv Helleland: Redaktør sammen med Gulbrand Alhaug, Peter Hallaråker og Gudmund Harildstad for *Nytt om navn* 33 (2000) og 34 (2000)

Tor Erik Jenstad: Offentleg normering av stadnamn – kulturvern og lokaldemokrati. I *Årbok for Nord-Trøndelag Historielag 2001*

Tor Erik Jenstad: Innslag i Språkteigen om namnearbeid ved kartrevisjonar 16.9.01

Tor Erik Jenstad: Intervju i ”Fem minutt om språk”, NRK Møre og Romsdal, om typen ”X gård” og om Utsikten i staden for Høglia i samband med kongelig besøk i Surnadal 3.10.01

Tor Erik Jenstad: Innslag i Språkteigen om det nye forslaget om paragraf om namnevern 28.10.01

Annet

Hele stedsnavntjenesten har vært med i arbeidet med evalueringen av stedsnavnloven. Den felles høringsuttalelsen er skrevet av Eli Ellingsve. Den samisk-finske tjenesten ved Kaisa Rautio Helander har kommet med en egen uttalelse.

Kristin Bakken har utarbeidet et rådgivende notat om skrivemåten av navn, særlig historiske navn, i den nye vitenskapelige Ibsen-utgaven.

Eli Ellingsve har utarbeidet et innføringskurs i stedsnavngransking (5 vektall). Kurset har studenter fra Statens kartverk og skoleverket og drives gjennom NTNU.

Kaisa Rautio Helander har gitt råd om bruk og skrivemåte av samiske stedsnavn i samiske lærebøker og samiske medier.

8.3 Klagenemnda for stedsnavnsaker

Klagenemnda for stedsnavnsaker har hatt tre møter i 2001 og gjort vedtak om skrivemåten av 63 enkeltnavn. Sakene kom fra disse kommunene: Alta, Inderøy, Klæbu, Selbu, Trondheim, Rauma, Førde, Gloppen og Selje. 33 av sakene gjaldt skrivemåten av bruksnavn (gårdsnavn). I 26 av disse var det eier/eiere som hadde klaget, mens eier/eiere og vedkommende kommune stod som klager i 6 saker, og kommunen alene i én sak. De resterende 30 sakene gjaldt skrivemåten av naturnavn med vedkommende kommune som klager. Klagerne har fått medhold i 12 saker og delvis medhold i 6 saker.

Norsk språkråd – ved navnekonulentene – skal medvirke til at stedsnavn får en skrivemåte som tar vare på språkfaglige, nasjonale og lokale hensyn, arbeide for å forbedre prinsippene for navnetting og informere om stedsnavnloven, stedsnavn og stedsnavnbruk.

9 FORSKNINGS- OG UTVIKLINGSARBEID

9.1 Arbeidet med nyord

Innsamlingen av nyord har fortsatt. Noen av ordene er publisert i nyordsspalten i *Språknytt*. Arbeidet med nyordsboken *Nyord i norsk 1976–1999* har også fortsatt. Manuskriptet er nå kommet et stykke ut i bokstaven P. Tor Guttu ved Institutt for nordistikk og litteraturvitenskap ved Universitetet i Oslo står for arbeidet.

9.2 Samling av viktige normeringshistoriske dokumenter

Arbeidet med å samle dette materialet er begynt, men har ikke kommet langt.

10 ANNEN VIRKSOMHET

10.1 Nordisk og annet internasjonalt samarbeid

Språknemndene i Norden rådfører seg med hverandre og utveksler møtereferater, skrifter og annet som kan være av interesse. En stor del av det nordiske språksamarbeidet foregår gjennom fellesorganet Nordisk språkråd (se årsskriftet *Språk i Norden*).

Leder i Norsk språkråd, Ola Haugen, er nestleder i Nordisk språkråd. Norsk språkråd deltar aktivt i Nordisk språkråds arbeid.

Helge Sandøy er leder for prosjektet ”Moderne importord i språkene i Norden”, som blir koordinert og delvis finansiert av Nordisk språkråd. Prosjektet skal granske holdninger til moderne importord, omfanget av importord, avløserord, nasjonaliserte importord, den offisielle normeringen og holdninger til importord og avløserord. I 2001 har Norsk språkråds sekretariat vært med på å utarbeide en historisk utredning om den offentlige normeringen av importord i norsk (delprosjekt D).

Ståle Løland sitter i redaksjonsgruppen for *Skandinavisk ordbok*, som Nordisk språkråd gir ut. Manuskriptet til ordboken ble levert høsten 2001.

Jan Hoel representerer Norsk språkråd i en fellesnordisk gruppe som skal arbeide med IKT og språkene i Norden.

Nordisk ministerråd tok i 2001 initiativet til og finansierte en stor undersøkelse av språkpolitiske tiltak i Norden i forbindelse med statusvern og domenetap. Jan R. Tislevoll var engasjert av Norsk språkråd til å utføre den norske delen av prosjektet.

10.2 Statens fellesblankettutvalg

Statens fellesblankettutvalg skal sørge for at det fins gode og hensiktsmessige fellesblanketter i statsadministrasjonen. Utvalget har fem medlemmer og er oppnevnt av Arbeids- og administrasjonsdepartementet. Representant for Norsk språkråd og leder for utvalget i første halvår var Jostein Stokkeland.

Fra 1.07.01 er Språkrådet ikke lenger representert i utvalget. Grunnen er nye og krevende oppgaver som er pålagt sekretariatet, samtidig som andre medlemmer av blankettutvalget kan ta seg av det blankett-tekniske arbeidet. For at den språklige siden ikke skal bli forsømt, prøver sekretariatet å holde nær kontakt med IFA 1 (Informasjonsforvaltning) i Statens forvaltningstjeneste, som Fellesblankettutvalget sorterer under.

De fleste fellesblankettene kan hentes elektronisk på adressen <http://www.blanketter.ft.dep.no/>.

10.3 Norsk språkpris

Norsk språkpris 2002 ble ikke delt ut i 2001. Neste ordinære pristildeling skjer i 2003. Det vurderes å endre statuttene for prisen, og saken skal behandles av styret i 2002.

10.4 Stortingsmelding om målbruk i offentlig tjeneste – innspill fra Språkrådet

Kulturdepartementet skal hvert fjerde år utarbeide en stortingsmelding om målbruk i offentlig tjeneste. Etter ønske fra departementet leverte Språkrådet en del notater som grunnlag for deler av stortingsmeldingen som kom høsten 2001. Notatene hadde disse overskriftene: ”Språkpolitiske utfordringer ved tusenårsskiftet”, ”Språksituasjonen i dei andre nordiske landa”, ”Arbeidet i Språkrådet 1997–2000”, ”Norsk språk og ikt – oppfølging av handlingsplanen”, ”Kostnadsoverslag for ein norsk språkbank”, ”Treng vi ein norsk språkbank?”, ”Nynorsk programvare – nokre juridiske problemstillingar” (brev 27.3.01), ”Rapport om målbruk i offentlig teneste 1997–2000”, ”Røynslar og tiltak i samband med mållovsarbeidet”, ”Brot på mållova – klager frå einskildpersonar 1997–2000”.

11 RÅDGIVNING OG INFORMASJON

11.1 Rådgivning

Språkrådet får mange spørsmål om språkbruk over telefon og telefaks og i e-post og brev. Særlig har e-postrådgivningen blitt en viktig del av tjenestetilbudet fra Språkrådet. I 2001 svarte Språkrådet på 2586 e-postspørsmål, det er nær 400 flere enn i fjor.

Det er ikke talt opp systematisk hvor mange telefonsamtaler med språkspørsmål Språkrådet fikk i 2001, men det kommer flere spørsmål over telefon enn med elektronisk post. På grunnlag av tidligere optellinger i sekretariatet og stikkprøver i løpet av året kan en regne med at tallet på telefonspørsmål ligger på over 5000.

På det meste har det vært sju personer i sekretariatet som har svart på spørkspørsmål i telefon. Det er etablert en vaktordning som går ut på at de som er med i svartjenesten, har telefonvakt to og to sammen en dag i uken og telefonfri to dager i uken.

De som ringer, er privatpersoner, folk som arbeider i offentlig forvaltning, folk i forlag, i reklamebransjen og i næringslivet ellers. En del elever og studenter ringer, dessuten lærere og journalister.

Det er meningen å rasjonalisere svartjenesten for e-post, og legge større vekt på spredning av rådgivningsstoff gjennom nettsidene og publikasjoner med sikte på å få ned tidsbruken. En intern arbeidsgruppe er satt ned for å vurdere mer rasjonell gjenbruk av tidligere e-postsvar. Noen tiltak ble gjennomført i 2001. OSS-tjenesten (OSS = ofte stilte spørsmål) på nettsidene er ajourført og forbedret, og det er lagt ut mer stoff om skriveregler. En preposisjonsveileder er lagt ut på nettet, det samme gjelder råd om uttale.

11.2 Informasjon

11.2.1 Publikasjoner

Språknytt kom i 2001 med fire nummer. Det ble gitt ut to temanummer, et dobbeltnummer om sidemålsundervisningen (27 000 i opplag) og et nummer om norsk språk og informasjonsteknologi. Redaktører var lederne i fagnemnda, Helge Sandøy og Kjell Ivar Vannebo. Åsta Norheim var redaksjonssekretær. Normalopplaget har vært 25 500.

Statsspråk – bladet for godt språk i staten kom i 2001 med tre nummer. Redaktør har vært Jostein Stokkeland. Opplaget var 18 000.

Språkkurieren – bladet for godt mediespråk ble i 2001 nedlagt av kapasitetsgrunner.

Det ble gitt ut ny utgave av plakaten *Å skrive er å omgås andre / Å skrive er å omgåast andre*. Opplaget var 6000.

11.2.2 Nettsider

Blant annet disse dokumentene ble lagt ut i 2001:

Språkkuponen (interaktiv språkttest hver måned)

Språknytt i html-format og pdf-format

Utsatt rettskrivingsreform (KDs vedtak om rettskrivningsvedtakene fra 2000)

Strategisk plan for Norsk språkråd 2000–2003

Handlingsplan for norsk språk og IKT

Plan for styrking av norsk språk

Råd om uttale

Ny OSS om norsk språk

Godt språk i lærebøker i pdf-format
Veiledning i preposisjonsbruk
Oppdatering av Skriveregler og grammatikk
Oppdatering av Historiske navn
Oppdatering av Norsk språk og informasjonsteknologi
Oppdatering av På godt norsk

I gjennomsnitt har det vært 1160 oppslag i døgnet, og det blir i gjennomsnitt hentet mellom fire og fem dokumenter i hver økt. De mest brukte dokumentene har vært "Lita dataordliste" (ca. 18 000 oppslag), lenkeside til *Bokmålsordboka* og *Nynorskordboka* (ca. 15 000 oppslag), "Skriveregler m.m." (ca. 13 000 oppslag), *Språknytt* nr. 3 1996 om Ivar Aasen (ca. 4700 oppslag) og "Publikasjoner" (ca. 4600 oppslag). Over 1260 institusjoner og personer registrert i søkebasen Alta Vista hadde lenker til nettsidene ved utgangen av året. Nettadressen er: <http://www.sprakrad.no/>.

11.2.3 Språksider på NRKs tekst-tv

Språksidene på NRKs tekst-tv har fortsatt som i tidligere år, men en er mer og mer gått over til å bruke gammelt stoff om igjen, fordi det er blitt for arbeidskrevende å lage nytt. Hver onsdag og lørdag blir det lagt ut én side på nynorsk og én på bokmål. Svein Nestor har stått for arbeidet i 2001.

Fra starten i 1986 og fram til utgangen av 2001 har det stått inne rundt 3200 sider. En del av sidene er brukt flere ganger.

11.2.4 Nettkurs i nynorsk

Språkrådet har i 2001 arbeidet videre med et nettkurs i nynorsk som består av disse fem delene: Minigrammatikk, Øvinger, Ordforråd, Fakta om nynorsk og Nynorsktekster. Kurset tar særlig sikte på elever i videregående skole som har nynorsk som sidemål. Kurset skal legges ut på nettsidene høsten 2002.

I forbindelse med lanseringen av nettkurset blir det laget en folder med fakta om nynorsk og med argumenter for nynorsk som sidemål. Folderen er skrevet, men ikke trykt.

11.2.5 Orientering om rettskrivningsvedtak til skolene

På rådsmøtet 1.–2.2.2001 drøftet Norsk språkråd ordtilfanget i nynorsk og hvilke ord som kan tas inn i nynorske ordlister. Rådet ønsket å få utarbeidet en eksempelliste over godtatte og avviste ord.

En slik liste ble utarbeidet og kom med i *Orientering frå Norsk språkråd om rettskrivingssaker*, som tar for seg forkortinger, norvagisering, ordtilfanget i nynorsk og enkel og dobbel slutt-

konsonant. Denne orienteringen sendte Læringscenteret ut som vedlegg til rundskriv til Statens utdanningskontor, utdanningsetaten i fylkeskommunene, de videregående skolene, tekniske fagskoler, kommunene og grunnskolene.

11.2.6 Preposisjonsveileder

Språkrådet har i 2001 laget en veileder i praktisk preposisjonsbruk. Veilederen gir generelle råd og vink om valg av preposisjoner og fører dessuten opp lister med eksempler på anbefalt bruk av de viktigste preposisjonene i norsk. Det er lagt vekt på å vise preposisjonsbruk i faste vendinger og på hvordan man kan uttrykke nyanser, forskjeller og kontraster ved å velge den rette preposisjonen.

Veilederen inneholder også egne lister over norske og utenlandske stedsnavn med anbefaling av *i* eller *på* foran navnet ved påstedsangivelse. Mange tar nemlig kontakt med Språkrådet fordi de er usikre på dette punktet.

Veilederen foreligger ikke i papirversjon, men er lagt ut på Språkrådets nettsider (<http://www.sprakrad.no/prep.htm>) i både en bokmålsversjon og en nynorskversjon.

11.2.7 Ny utgave av Nynorskordboka

Nynorskordboka kom i tredje utgave på Det Norske Samlaget 1.11.01. Boken er utvidet med aktuelle nyord fra de siste tiårene og har med flere danske og tyske importord enn før. Rettsskrivningen er ajourført i samsvar med de siste godkjente rettskrivningsendringene. Boken er utarbeidet av Seksjon for leksikografi og målføregransking ved Institutt for nordistikk og litteraturvitenskap, Universitetet i Oslo, i samarbeid med Norsk språkråd.

11.2.8 Pressemeldinger og presseklipp

Det ble sendt ut 14 pressemeldinger i 2001. Det ble publisert én kronikk: Ola Haugen: "Når Språkrådet gir råd om uttale" (Aftenposten 10.5.01).

Det ble registrert 567 presseklipp på "Norsk språkråd" i 2001, mot 800 i 2000, 915 i 1999, 541 i 1998 og 650 i 1997. De største sakene var Språkrådets råd om uttale (63), enkelte statsbedrifters forhold til målloven (33) og Handlingsplan for norsk språk og IKT (30).

12 HØRINGSUTTALELSER

12.1 NOU 2001: 1 *Lov om personnavn. Tradisjon, liberalisering og forenkling*

En arbeidsgruppe oppnevnt av Justis- og politidepartementet har lagt fram utkast til ny lov om personnavn, og gruppen foreslår en betydelig liberalisering og forenkling i forhold til gjeldende regelverk.

Norsk språkråd slutter seg i sin høringsuttalelse til hovedlinjene i framlegget og mener lovframlegget ivaretar tradisjonell norsk navnetradisjon, samtidig som det også tar rimelig hensyn til navneskikkene til nasjonale minoriteter og innvandrere. Framlegget om å tillate doble etternavn kan etter Språkrådets syn styrke likestillingen mellom kjønnene.

Arbeidsgruppen har drøftet inngående om ordningen med såkalte rettsbeskyttede etternavn skal opprettholdes. I dag er regelen at etternavn som bæres av færre enn 500, er rettsbeskyttet. Dette betyr at navnene normalt ikke kan tas uten slektstilknytning eller samtykke fra alle som bærer navnet. Gruppen har kommet fram til at ordningen bør videreføres, men foreslår at grensen settes ned fra 500 til 200 bærere, og Språkrådet støtter dette forslaget. Ordningen har som utgangspunkt at *hver enkelt skrivemåte av et navn blir sett på som et eget navn*, f.eks. er *Dal* og *Dahl* to navn. Denne mekaniske inndelingen har bl.a. ført til at det er fritt fram for navn med “unorske” skrivemåter som *Bech*, *Beck*, *Dahl*, *Lie*, *Ruud*, *Høyby*, *Langseth*, men ikke for navn med normalnorske skrivemåter som *Bekk*, *Dal*, *Li*, *Rud*, *Høyby*, *Langset*. Dette mener Språkrådet er uheldig. Språkfaglig sett er *Dal* og *Dahl*, *Li* og *Lie* osv. det samme navnet, og det synes urimelig at former som *Dal* og *Li* osv. skal være beskyttet, men ikke *Dahl* og *Lie* osv. Vi foreslår derfor at regelen blir presisert, slik at grensen på 200 navnebærere ikke er til hinder for å tilpasse et etternavn til et norsk ortografisk mønster.

Språkrådet går imot en generell åpning for å bruke nye etternavn med utenlandsk klang eller skrivemåte. Vi mener at det bør kreves at en søker må påvise at hun eller han har tilknytning til navnet, for at en søknad om å bruke et navn med utenlandsk preg blir innvilget. Vi går også imot forslaget om å åpne for å bruke bokstavtegnet aa for å i nylagede norske etternavn.

Språkrådet støtter framlegget om at ekte patronym (*Håkonssønn /-son/-sen* og *Håkonsdatter /-dotter* og ekte metronym (*Birgittsønn/-son/-sen* og *Birgitsdatter/-dotter*) kan brukes som etternavn. Disse navnene skal være “personlige”, og de skal ikke overføres til neste generasjon. Lovutkastet skiller ikke mellom norske og utenlandske avstammingsendelser. Det betyr at også utenlandske avstammingsendelser skal godtas – også for personer som ikke har tilknytning til en navnetradisjon der den utenlandske endelsen er brukt. Dette må innebære at det åpnes for etternavn som *Olasohn* og *Karidsdaughter*. Her foreslår vi en innstramning, slik at vedkommende søker må dokumentere en tilknytning til den utenlandske navnetradisjonen. Når det gjelder de mannlige patronymene, kan det være usikkert om skrivemåten er med s-genitiv, og vi foreslår derfor at det blir tatt inn i forskrift eller rundskriv en veiledning om bruken av s-genitiv i denne navnetypen.

Lovutkastet åpner for å godta flere fornavn enn det gjeldende regelverk tillater. Som eksempler blir brukt fornorskinger som *Sjanett* av *Jeanette* og “fornuftige” lydtilpasninger som *Mårten* av *Morten*. Språkrådet mener av formene *Sjanett* og *Mårten* ikke er parallelle, og dersom de skal godtas, må dette begrunnes forskjellig. Når det gjelder formen *Sjanett*, kan det vises til prinsippene for hvordan ord med fransk utgangspunkt kan tilpasses det tradisjonelle og nokså faste mønsteret i norsk rettskrivning. Det samme gjelder ikke for en skrivemåte som *Mårten*, fordi det norske ortografiske mønsteret av språkhistoriske årsaker ikke tillater kombinasjonen *-årt* i en ordstamme. I norske dialekter blir skrivemåten *-ort* dels uttalt med *o*-lyd, dels med *å*-lyd, jf. at adjektivet *kort* kan uttales med begge vokalene, og det samme kan også navnet *Morten*. Vi vil derfor ikke regne tilfeller som *Morten* til *Mårten* som en “fornuftig” lydtilpasning. Skrivemåten *Mårten* kan derimot begrunnes med at det er en *svesisme*. Formen blir da en parallell til en rekke fornavn som forekommer både i en norsk og en fremmedspråklig variant.

Arbeidsgruppen foreslår å bruke Det sentrale folkeregisteret som kilde for hvilke fornavn som kan tillates. Etter våre opplysninger inneholder dette registeret rundt 40 000 ulike navneformer (inklusive stavevarianter av samme navn), og mange av disse navnene har bare én navnebærer. Her fins former som *Evelynh*, *Evelynh*, *Jehny*, *Joruhn*, *Yvohn*. Vi kjenner til at i Danmark har det navnefaglige miljøet utarbeidet en liste på 7 000 navn som er godkjent av Kirkeministeriet. Vi foreslår at det samme blir gjort her. Som utgangspunkt kan en bruke en navnefaglig oppslagsbok, f.eks. den siste utgaven av *Norsk personnamleksikon*. Dette leksikonet har om lag 6 500 navneformer.

Det er gjort framlegg om at Skattedirektoratet skal være klageorgan i personnavnsaker, og at direktoratet skal knytte til seg en navneforsker på konsulentbasis. Navneforskeren bør etter forslaget utpekes av Samarbeidsnemnda for namnegransking, noe vi støtter fullt ut. Det blir kalkulert med at dette arbeidet vil utgjøre noe mer enn to ukeverk, men dette synes altfor lite. Til sammenlikning kan vi nevne at vi har fått opplyst at den danske personnavnkonsulenten bruker om lag et halvt årsverk på navnesaker.

12.2 Evaluering av lov om stadnamn

I brev av 28.02.01 til forskjellige høringsinstanser bad Kulturdepartementet om synspunkter på en rapport om evaluering av stedsnavnloven. Rapporten er utarbeidet av en arbeidsgruppe nedsatt av departementet.

Norsk språkråd oversendte sine merknader til rapporten i brev av 24.08.01. De viktigste var:

- 1 Norsk språkråd er enig i at det blir tatt inn en formålsparagraf i loven.
- 2 Språkrådet tilrår at § 4 i forskriftene til målloven legges til grunn når det gjelder skrivemåten av det siste leddet i navn som Tromsø lufthavn, Frogner kirke (altså Tromsø lufthavn, Frogner kyrkje i nynorsk kontekst).
- 3 Språkrådet slutter seg til forslaget fra arbeidsgruppen om en forsiktig forenkling av saksgangen og slutter seg også til forslaget om at Statens kartverk blir vedtaksorgan for fastsetting av skrivemåter i statlige sammenhenger.
- 4 Språkrådet støtter at det kommer inn en ny lovparagraf om navnevern og navnsetting.
- 5 Språkrådet støtter et forslag fra arbeidsgruppen som gir anledning til i spesielle tilfeller å ha mer enn en navneform på samme navneobjekt, men foreslår en mer restriktiv formulering enn den fra arbeidsgruppen. Språkrådet støtter også et forslag om at reglene for bruk av bestemt/ubestemt form får en noe mykere form.
- 6 Språkrådet går inn for at enten Språkrådet eller Statens kartverk får hovedansvaret for informasjonsvirksomheten i forbindelse med stedsnavnloven, men at de to institusjonene må samarbeide om dette. Dersom Norsk språkråd blir tillagt hovedansvaret for informasjonen, forutsettes det at Språkrådet blir tilført ekstra ressurser.

I tillegg hadde Språkrådet noen språklige og terminologiske merknader til rapporten.

12.3 Innføring av tospråklig navn på Finnmark fylke (norsk og samisk)

Norsk språkråd uttalte seg i brev av 24.8.01 om høringsnotatet ”Forslag om endring av inndelingsnavneloven – innføring av tospråklig navn på Finnmark fylke (norsk og samisk)”, der Arbeids- og administrasjonsdepartementet foreslår å justere inndelingsnavneloven slik at navnet på Finnmark fylke endres til *Finnmark-Finnmárku*, altså med én norsk og én samisk navnedel. Forslaget går ut på at denne toleddede formen skal være den riktige på både norsk og samisk, og er en videreføring av fem tidligere vedtak om ”tospråklige navn” på kommuner i Finnmark og Troms, gjort ved kongelig resolusjon etter kommuneloven § 3 i årene 1987–94.

I høringsuttalelsen går Språkrådet imot forslaget og skriver blant annet:

Språkrådet har tidligere også stilt seg kritisk til den navnssettingspraksisen som det daværende Kommunal- og arbeidsdepartementet innførte [...]. Begrunnelsen for vårt standpunkt både den gang og nå er kort oppsummert at slike navn bryter med viktige prinsipper for navngiving i så vel norsk som samisk, at de er helt uten tradisjon, og at de er vanskelige å bruke i praksis på begge språkene. [- -]

Vi er kjent med at også Sametinget stiller seg kritisk til forslaget om nytt navn på Finnmark fylke. Tidligere har Norsk språkråd og det daværende Samisk språkråd, nå Sametingets språkkavdeling, stått sammen om å kritisere administrative navn av den typen det her er tale om. [- -]

Språkrådet går altså inn for at navnet *Finnmark fylke* ikke endres, men mener at det i tillegg bør innføres en korrekt samisk navneform som likestilles med den norske. Språkrådet viser i sin uttalelse til faglitteratur som underbygger rådets syn, og skriver at ”også Norsk språkråd støtter tiltak for å synliggjøre samisk. Men den synliggjøringen bør skje på andre måter og ikke slik at den bryter med både norsk og samisk språk- og navnetradisjon, hvis den skal bidra til å styrke og ikke svekke samisk språk i det lange løp”. Mot slutten av uttalelsen heter det:

Å innføre et offisielt toleddet navn som ”Finnmark-Finnmárku” vil være på linje med å bestemme at landet heter ”Norge-Noreg” – og ikke ”Norge” på bokmål, ”Noreg” på nynorsk, slik tilfellet er i dag.

12.4 Gradsbenevnelse i høyere utdanning

I St.meld. nr. 27 (2000–2001) *Gjør din plikt – krev din rett* videreførte Kirke-, utdannings- og forskningsdepartementet de engelske benevnelsene for lavere og høyere universitets- og høyskolegrad som var brukt i utredningen om høyere utdanning fra Mjøs-utvalget. På en tidligere forespørsel fra departementet hadde Språkrådet (jf. Årsmelding 2000) imidlertid tilrådd de norske benevnelsene *kandidat* og *magister* for *bachelor* og *master*. I brev av 23.5.01 til kirke-, utdannings- og forskningskomiteen pekte Språkrådet på at når de latinske gradsbetegnelsene er blitt nasjonalisert i det engelske språkområdet, bør også vi hevde vår språklige kultur i stedet for å underkaste oss den engelske. Ut fra offisiell norsk språkpolitikk, som er å styrke norsk i samfunns- og næringsliv, pekte Språkrådet på at blir vanskelig å argumentere for norske stillingsbetegnelser i næringslivet dersom staten selv skulle lovfeste engelskspråklige gradstitler. Det vil føre til at morsmålet taper terreng for engelsk på enda ett område. Men Språkrådet har forståelse for at *bachelor* og *master*, om det skulle bli felles *internasjonale* benevnelse for

lavere og høyere grad, blir brukt når norske vitnemål oversettes, eller når nordmenn søker arbeid i utlandet.

Språkrådet tok opp det samme i brev til Universitets- og høyskolerådet, som i svar av 27.8.01 deler Språkrådets syn, men ikke har uttalt seg om gradsbenevnelser i sin høringsuttalelse. I et nytt brev (1.11.01) bad vi Universitets- og høyskolerådet vurdere realitetene i saken og ta den opp med Kirke-, utdannings- og forskningsdepartementet med tanke på at utanningssystemet vårt kan få fastsatt norske gradsbetegnelser. Rådet svarer i brev av 18.12.01 at saken har vært styrebehandlet. Vi siterer fra brevet:

Styret finner ikke at de argumentene Språkrådet framfører, er tilstrekkelige til at UHR ønsker å foreslå å ta opp overfor departementet at det innføres betegnelser som kandidat og magister. Dersom Språkrådet likevel finner at det er nødvendig med norske grads- betegnelser, ber vi om at det blir tatt direkte opp med departementet.

12.5 Rådgivende folkeavstemning om målform i grunnskolen

I brev av 04.07.01 til forskjellige høringsinstanser tar Kirke-, utdannings- og forsknings-departementet opp spørsmålet om visse endringer i kapittel 9 i forskriften til opplæringsloven. Endringene er aktualisert av at Stortinget har vedtatt at det skal være allmenn stemmerett ved avstemninger om skolemålet i grunnskolen.

Norsk språkråd avgav uttalelse i brev av 22.10.01 om forskriftens § 9-4 *Røystinga*. Språkrådet slutter seg til alternativ 1 i forslaget fra departementet, som innebærer at det ikke lenger trenger være et orienterings- og diskusjonsmøte før selve avstemningen. Alt i 1983 satte Norsk språkråd fram forslag om det samme. Bakgrunnen for anbefalingen vår er at ordningen ikke har fungert etter intensjonen, siden kommunene bare i et fåtall tilfeller har arrangert slike møter.

Språkrådet understreker likevel at etter vårt syn må det forskriftsfestes at alle stemmeberettigede må sikres god informasjon om slike saker fra den berørte kommunen. Etter vår mening tar ikke forslaget fra departementet tilstrekkelig hensyn til dette kravet.

12.6 Om bruken av begrepet *matrikkel* i utkast til ny lov om eiendomsregistrering

Miljøverndepartementet bad i brev av 5.7.01 Norsk språkråd vurdere bruken av *matrikkel* som lovfestet betegnelse på landets offisielle register over all eiendom. Bakgrunnen for forespørselen var at Justisdepartementet i sin høringsuttalelse til utkast til ny lov om eiendomsregistrering stiller spørsmål ved forslaget om å ta opp igjen bruken av betegnelsen *matrikkel*. Justisdepartementet mener det nye registeret som loven vil hjemle, skiller seg sterkt fra den historiske matrikkel, og at betegnelsen dessuten vil ha et uklart innhold for folk flest og således virke fremmedgjørende.

I brevet fra Miljøverndepartementet blir det vist til at Riksantikvaren støtter framlegget om å kalle det nye registeret for matrikkel. Det blir også understreket at betegnelsen er sentral i lovframlegget. Det er blant annet foreslått å kalle loven for *matrikkelloven*.

Språkrådet tar i sin vurdering utgangspunkt i at 'matrikkel' har lang tradisjon som betegnelse på det nasjonale eiendomsregisteret, og at betegnelsen er mye brukt innenfor fag som bosettingshistorie, gårdshistorie, slektsgransking og navnegransking. At betegnelsen i den nye loven vil skille seg i innhold fra den historiske matrikkelen, trenger ikke være et avgjørende argument mot å bruke den. At ord og uttrykk endrer innhold og funksjon, er ikke uvanlig. Som Justisdepartementet peker på, er det viktig å ha en lovtekst som blir forstått. Men når lovtekster er vanskelige å forstå, ligger vansken først og fremst på tekst- og setningsplanet og ikke på ordplanet. En kan dessuten definere både ord og begreper som er sentrale i en lovtekst. Konklusjonen i vurderingen lyder slik:

Språkrådet vil tilrå å bruke matrikkelen som lovfesta namn på det offisielle registeret over all eigedom i landet. Hovedargumentet vårt er at det går ei klar linje frå den historiske matrikkelen og fram til det nye registeret, og at nemninga gjev grunnlag for ein tenleg terminologi, slik Miljøverndepartementet sjølv peikar på.

12.7 Undervisning på norsk ved universitetene

I en høringsuttalelse av 10.12.01 til Kirke-, utdannings- og forskningsdepartementet går Norsk språkråd mot å ta ut av universitetsloven regelen om at undervisningsspråket ved universitetene og de statlige høyskolene til vanlig skal være norsk. I stedet for å oppheve regelen bør en supplere den med et krav som sikrer forsvarlige tilbud om undervisning på andre språk enn norsk der det er behov for det, skriver Språkrådet.

I uttalelsen skriver Språkrådet at bestemmelsen om at undervisningsspråket til vanlig skal være norsk, i sin tid ble tatt inn i universitetsloven på grunn av enkelte meldinger om overgang til engelsk som undervisningsspråk. Siden den nye universitetsloven ble vedtatt i 1995, har bruken av engelsk som undervisningsspråk trolig økt, skriver Språkrådet i høringsuttalelsen.

Språkrådet har forståelse for at høyere utdanning i Norge åpner for samarbeid med utlandet, og at det gis utvidede tilbud til studenter og stipendiater med ikke-skandinavisk morsmål. Rådet er videre enig i at fagfolk fra land utenfor Norden engasjeres som lærerkrefter, og at norske lærere og studenter skoles i internasjonale fagspråk som engelsk. Hovedspråket i høyere utdanning bør likevel fortsatt av mange grunner være norsk. Det dreier seg blant annet om utdanningens tilgjengelighet, om rett til deltaking, informasjon og innsyn, og om nødvendig begrepsutvikling og kompetanseoppbygging på norsk. Språkrådet mener også at undervisning på norsk har klare pedagogiske fordeler, særlig i den innledende delen av studiet. Oppheves bestemmelsen om norsk som det vanlige undervisningsspråket, gjør man det vanskeligere å ivareta disse hensynene.

13 ADMINISTRASJON

13.1 Budsjett og regnskap for 2001

	Regnskap	Budsjett
01 Lønn og godtgjørelser	8 634 672	8 787 978
01 Varer og tjenester	3 589 277	3 845 022
Sum kapittel 0326	12 223 948	12 633 000
01 Ymse inntekter	399 392	272 259
16 Refusjoner	249 991	57 741
Sum kapittel 3326	649 383	330 000
Faktiske inntekter	649 383	
Inntektskrav	-330 000	
Budsjetterte utgifter	12 633 000	
Faktiske utgifter	-12 223 948	
Resultat*	728 435	

Bevilgningen over post 78 gjelder statstilskudd til:

Norsk Riksmålsordbok	515 000
Norsk Ordbok	1 717 000
Rådet for teknisk terminologi	828 000
Sum bevilgning	3 060 000

* Overskuddet skyldes husleiebetaling på omtrent samme beløp som ikke kom med i regnskapet for 2001

13.2 Møter i råd, styre og fagnemnd

Rådet hadde årsmøte på Furnes ved Hamar 1. og 2. februar. I tillegg til vanlige årsmøtesaker var hovedtemaet språkstyrking, og i tilknytning til det ble styret bedt om å legge fram forslag til mandat for en språkkommisjon på rådsmøte i 2002. Rådet drøftet også retningslinjer for sekretariatet i uttalespørsmål.

Styret har hatt fire møter: 31. januar, 26. april, 12. september og 6. desember.
Fagnemnda har hatt fire møter: 28. mars, 18. juni, 26. september og 14. november.

13.3 Kompetanseutvikling i sekretariatet

Det blir arbeidet med en plan for kompetanseutvikling i sekretariatet. Arbeidet tar utgangspunkt i en kartlegging av den kompetansen de nåværende medarbeiderne i Norsk språkråd har, og svar avgitt på et spørreskjema om hva slags utvidelse av kompetansen medarbeiderne selv føler behov for. Også gjennom medarbeidersamtalene i slutten av 2000 kom det fram konkrete ønsker og behov for kompetanseutvidelse.

Våren 2001 ble det avholdt et personalseminar på Sundvollen der orientering om og opplæring i prosjektarbeid stod sentralt. Det er utarbeidet en evalueringsrapport om personalseminaret.

13.4 Deltakelse på møter, konferanser og seminarer

16.1.: SND: Idédugnad om språkteknologi i effektiviseringsarbeidet i offentlig sektor, Oslo: Torbjørg Breivik

18.1.: Språket i Telenor, Oslo: Torbjørg Breivik og Marit Hovdenak (innlegg om språket i Telenor sett fra Språkrådets synsvinkel)

19.–21.1.: Symposium om ordbøker mellom de nordiske språkene, Schæffergården, Danmark: Marit Hovdenak (foredraget ”Bokmål og nynorsk som kjelde- og målspråk i internordiske ordbøker”, trykt i LexicoNordica)

20.–21.1.: Noregs Mållags vinterseminar: Noreg i verda, med sidemål som norsk eksportartikkel, Bergen: Trine Gedde-Dahl og Åsta Norheim

24.–25.1.: Konferanse om ny arkivlov og nye arkivforskrifter, Oslo: Ingrid Dahlø

26.1.: Kunnskapsforlaget og Norsk faglitterær forfatter- og oversetterforening: Nasjonal kunnskap i en digital framtid, Oslo: Ståle Løland

9.–10.2.: Møte i Nordisk språkråd, København: Ola Haugen og Ståle Løland

3.3: Møte med parlamentarisk språkkommisjon fra Sverige, Oslo: Jan-Terje Faarlund, Ola Haugen, Ståle Løland, Helge Sandøy, Kåre Skadberg og Kjell Ivar Vannebo

17.3.: Riksmålsforbundet: Norskfaget i skolen, Oslo: Ingrid Dahlø, Trine Gedde-Dahl og Eilov Runnestø

21.3.: Studentersamfunnet i Bergen: Språket i SMS-meldinger: Torbjørg Breivik (innleder)

- 23.–25.3.: Redaksjonsmøte for Skandinavisk ordbok, København: Ståle Løland
- 20.4.: Konferanse om det europeiske språkåret, Oslo: Torbjørg Breivik, Trine Gedde-Dahl, Jan Hoel og Ståle Løland
- 26.4.: Foreningen for teknisk terminologi, Oslo: Torbjørg Breivik (årsmøteforedrag om norsk IKT-terminologi)
- 3.–5.5.: Norsk konferanse om utdanning og læring, IKT brukt i utdanningssammenheng, Trondheim: Torbjørg Breivik
- 10.–11.5.: Norsk faglitterær forfatter- og oversetterforening og Høgskolen i Vestfold: Konferanse om lærebokkritikk, Tønsberg: Ingrid Dahlø (innlegg) og Eilov Runnestø
- 20.–22.5.: Nordisk språkteknologikonferanse, Datalingvistikkdagene, Uppsala: Torbjørg Breivik (paneldeltaker i debatt om felles nordisk utdanning i språkteknologi/datalingvistikk)
- 7.–8.6.: Landsting i Landssamanslutninga av nynorsk kommunar, Bryne: Torbjørg Breivik (innledning om nynorsk og IKT)
- 13.–16.6.: Nordterm 2001, Finland: Torbjørg Breivik og Jan Hoel
- 22.–25.6.: Nordisk konferanse i leksikografi, Færøyene: Marit Hovdenak og Ståle Løland
- 24.8.: Seminarium om svensk språkteknologi, Stockholm: Jan Hoel
- 30.8–2.9.: Nordisk språkmøte, Sverige: Jan Olav Fretland, Trine Gedde-Dahl, Oddrun Grønvik, Ola Haugen (innlegg), Jan Hoel (innlegg), Kari Haave, Ståle Løland, Helge Sandøy (innlegg) og Kåre Skadberg
- 3.–4.9.: Konferanse om opphavsrettsdirektivet (fra EU), Oslo: Torbjørg Breivik og Jan Hoel
- 19.–21.9.: Fellesmøte for navnekonsulenttjenesten og Statens kartverk, Kiel-ferja: alle stedsnavnsekretærene og Kåre Skadberg
- 21.–22.9.: Nordisk språkpolitisk strategikonferanse, Island: Ståle Løland
- 26.9.: Årstale om tilstanden for nynorsk skriftkultur, Ivar Aasen-tunet, Ørsta: Jon Grepstad
- 30.9.: Møte i Nordisk språkråds arbeidsutvalg, Sverige: Ola Haugen og Ståle Løland
- 4.–5.10.: NorDokNet, oppstartmøte i nettverket, København: Torbjørg Breivik
- 18.10.: IKT-seminar for offentlig sektor (Telenor), Oslo: Jan Hoel
- 26.10.: Læringssenteret: Undervisning i det andre fremmedspråket i skolen (B- og C-språk),

Markeringskonferanse for Språkåret 2001: Trine Gedde-Dahl

2.–4.11.: Startkonferanse for prosjektet ”Moderne importord i Norden” ved Helge Sandøy, Stockholm: Trine Gedde-Dahl og Ståle Løland

16.–18.11.: Nordmålforum, Finland: Ola Haugen (innlegg), Jan Olav Fretland, Trine Gedde-Dahl, Ståle Løland og Jan R. Tislevoll

17.–18.11.: Nynorsk – meir enn eit språk? Noregs Mållags høstseminar, Oslo: Marit Hovdenak og Åsta Norheim

22.–24.11.: MONS, møte om norsk språk, Oslo: Jan Hoel, Marit Hovdenak og Åsta Norheim

12.–13.12.: IT-Forum Brussel, møte om EUs 6. rammeprogram, Torbjørg Breivik

13.5 Stedsnavntjenesten, deltaking på møter, konferansar og seminarer

9.2.01: Målføre- og stedsnavnseminar, Øvre Eiker: Terje Larsen holdt foredrag om stedsnavn, stedsnavnbruk og stedsnavnormering

14.–15.2.01: Kartdagene i Hordaland, Bergen: Kjell Erik Steinbru holdt foredrag om offentlig navnebruk

12.3.01: Offentleg normering av stadnamn; kulturvern og lokaldemokrati. Foredrag i Steinkjer Mållag / Ogdal Mållag, Dampsaga Kulturhus, Steinkjer: Tor Erik Jenstad

13.3.01: Offentleg normering av stadnamn; kulturvern og lokaldemokrati. Foredrag i Sparbu Mållag, Henning samfunnshus: Tor Erik Jenstad

14.3.01: Offentleg normering av stadnamn; kulturvern og lokaldemokrati. Foredrag i Sprova grendahus. Arr.: Beitstad Mållag/Beitstaden Historielag: Tor Erik Jenstad
(I hovudsak same foredrag alle tre stedene)

21.3.01: Møte i Fyresdal arrangert av Fyresdal kulturkontor i samarbeid med Folkeakademiet: Botolv Helleland holdt foredrag om stedsnavn og stedsnavnormering

22.–24.3.01: Konferansen The linguistic and cultural emancipation of Nordic minorities, Sorbonne, Paris: Kaisa Rautio Helander holdt foredrag om bruk av samiske stedsnavn

10.5.01: Kartverkets regionsamling, Svanhøvd, Sør-Varanger: Kaisa Rautio Helander holdt foredrag om samiske og kvenske/finske stedsnavn

11.–13.5.01: Styremøte i ICOS (International Council of Onomastic Sciences), Uppsala: Botolv Helleland

25.–27.6.01: Kurs i registrering og viderebehandling av samiske stedsnavn. Skånlands samiske språkgruppe, Várdobáiki, Evenes: Kaisa Rautio Helander

19.–21.9.01: Fellesmøte for stedsnavntjenesten og Kartverket på Kiel-ferja: Irene Andreassen, Kristin Bakken, Eli Ellingsve, Peter Hallaråker, Eldar Heide, Kaisa Rautio Helander, Botolv Helleland, Tor Erik Jenstad, Ole-Jørgen Johannessen, Terje Larsen, Eva Forsaa Mikkelsen, Finn Myrvang, Tom Schmidt, Kåre Skadberg, Kjell Erik Steinbru, Ola Stemshaug

23.9.01: Kurs i innsamling og normering av stedsnavn, Flesberg: Botolv Helleland

24.9.01: Seljord: Kristin Bakken holdt foredrag om stedsnavn og stedsnavnbruk på kart

8.–10.10.01: Nordic GIS Conference, Helsingfors: Botolv Helleland (holdt foredraget: Place-names as part of GIS: What are the principles for national and international standardization of placenames?)

17.10.01: Møte i Asker og Bærum historielag: Botolv Helleland holdt foredrag om stedsnavn i Asker og Bærum

27.10.01: Stedsnavn i kommunal sammenheng, Eidfjord. Kurs for Målbruks- og namnenemnda i Eidfjord: Botolv Helleland

9.–11.11.01: Seminar om person- og stedsnavn i lokalhistoria arrangert av Norsk lokalhistorisk institutt, Oslo: Terje Larsen holdt foredrag om offentlig normering av person- og stedsnavn, og Botolv Helleland holdt foredrag om navnenormering og navnevern i internasjonal sammenheng, med særlig vekt på de nordiske landa. Foredragene skal trykkes i en seminarrapport

6.–7.12.01: Møte i Den nordiske divisjonen av UNGEGN (United Nations Group of Experts on Geographical Names), København: Botolv Helleland

Oslo, februar 2002

Ola Haugen
leder

Ståle Løland
kontorsjef

Vedlegg 1

LOV AV 18. JUNI 1971 OM NORSK SPRÅKRÅD

§ 1

Det opprettes et råd for språkvern og språkdyrking. Rådet skal ha navnet Norsk språkråd. Norsk språkråd skal:

- a. verne om den kulturarv som norsk skriftspråk og talespråk representerer, fremme tiltak som kan øke kunnskapen om norsk språk, dets historie og egenart, fremme toleranse og gjensidig respekt i forholdet mellom alle som bruker norsk språk i dets forskjellige varianter, og verne om den enkelte borgers rettigheter når det gjelder bruken av språket,
- b. følge utviklingen av norsk skriftspråk og talespråk og på dette grunnlag fremme samarbeid i dyrkingen og normeringen av våre to målformer og støtte opp om utviklingstendenser som på lengre sikt fører målformene nærmere sammen,
- c. gi myndighetene råd i språkspørsmål, særlig når det gjelder språkbruken i skolen, i Norsk rikskringkasting og i statstjenesten, uttale seg om prinsipper for normering av skriftspråket og av stedsnavn, og komme med forslag om lovgivning i språkspørsmål,
- d. gi råd og rettledning til allmennheten,
- e. fremme og delta i nordisk samarbeid om språkdyrking, og
- f. sørge for at resultatene av rådets arbeid blir gjort kjent.

§ 2

Kongen fastsetter nærmere vedtekter for rådets sammensetning, organisasjon og virksomhet.

§ 3

Denne lov trer i kraft fra den dag Kongen bestemmer.

Vedlegg 2

VEDTEKTER FOR NORSK SPRÅKRÅD

fastsatt ved kongelig resolusjon 29. oktober 1971, med seinere endringer 7. april 1972, 9. januar 1976, 25. november 1983, 10. februar 1984, 20. november 1987 og 10. januar 1992.

§ 1. Rådets sammensetning.

Norsk språkråd består av 38 medlemmer fordelt på to like seksjoner, en for bokmål og en for nynorsk.

For medlemmene oppnevnes varamedlemmer.

Rådets medlemmer blir oppnevnt for fire år. Følgende institusjoner oppnevner rådets medlemmer og varamedlemmer:

	Bokmål	Nynorsk
Norske universiteter og vitenskapelige høyskole ved Universitets- og høgskolerådet	3	3
Grunnskolen ved sin lærerorganisasjon	1	1
Den videregående skolen, folkehøgskolen og lærerhøgskolen ved sine lærerorganisasjoner	1	1
Landslaget for norskundervisning	1	1
Den norske Forfatterforening	2	2
Norsk faglitterær forfatter- og oversetterforening	1	1
Norsk Oversetterforening, Statsautoriserte translatores forening og Oversetterutvalget i Norsk faglitterær forfatter- og oversetterforening	1	1
Den norske Forleggerforening	1	1
Norsk Presseforbund	1	1
Norsk rikskringkasting ved styret	1	1
Riksmålsforbundet	2	
Det Norske Akademi for Sprog og Litteratur	2	
Noregs Mållag		2
Det Norske Samlaget		1
Norsk Måldyrkingslag		1
Landslaget for språklig samling	1	1
Norsk Skuespillerforbund	1	1

Dersom en institusjon eller organisasjon som oppnevner medlemmer og varamedlemmer i rådet, opphører eller vesentlig endrer sin virksomhet, kan Kongen endre rådets sammensetning også med virkning for medlemmer hvis funksjonstid ikke er ute.

Blant sine medlemmer velger rådet selv en fagnemnd på åtte medlemmer, fire fra hver seksjon, med personlige vararepresentanter.

Medlemmene av fagnemnda har for øvrig de samme rettigheter og plikter som andre medlemmer i rådet.

§ 2. Rådets styre og fagnemnd.

Hver seksjon i rådet velger sin leder for ett år om gangen. Seksjonslederne er skiftevis, ett år om gangen, leder og nestleder i rådet. Ved første valg avgjøres ved loddtrekning hvilken seksjon som skal ha ledervervet i rådet.

Seksjonene i fagnemnda velger for ett år om gangen hver sin leder. De to er skiftevis leder og nestleder i den samlede fagnemnd, slik at lederen i fagnemnda alltid er fra den seksjon som ikke har ledervervet i rådet.

Rådet har et styre på seks medlemmer: Leder og nestleder for rådet, som samtidig er leder og nestleder for styret, leder og nestleder for fagnemnda, og to seksjonsvalgte medlemmer, en fra hver seksjon.

Seksjonene i fagnemnda velger blant sine medlemmer personlige vararepresentanter til styret for lederen og nestlederen i fagnemnda. Personlige vararepresentanter for de andre styremedlemmene velges av seksjonene i rådet.

§ 3. Møter i rådet, i fagnemnda og i styret.

Rådet holder minst ett møte om året. Styret innkaller til rådsmøter med minst 2 ukers varsel. Sakliste sendes medlemmene innen samme frist. Ingen sak må tas opp til avgjørelse på rådsmøtet hvis den ikke har vært ført på saklista, med mindre rådet enstemmig beslutter det. Rådet skal innkalles hvis minst 13 medlemmer krever det.

Rådets fagnemnd møter så ofte som nødvendig, og minst fire ganger i året. Lederen i fagnemnda sørger for å kalle inn til møtene.

Rådets styre møter så ofte som nødvendig. Lederen i styret sørger for å kalle inn til møtene.

§ 4. Saksbehandling og vedtak.

Saker i rådet avgjøres enten i plenum eller i en seksjon. Saker som i betydelig grad berører begge språkformer, skal alltid avgjøres av rådet i plenum. Slike saker skal enten legges fram direkte for rådet i plenum eller først legges fram for den ene eller for hver av seksjonene til uttalelse. Saker som berører den ene språkform, men ikke i betydelig grad den andre, skal avgjøres i den seksjon som saken berører, men også da etter forutgående drøfting i plenum, jfr. dog annet ledd siste punkt.

Det er rådets styre som avgjør hvilke saker som skal legges fram direkte for rådet i plenum til avgjørelse, og hvilke som først skal legges fram for den ene eller for hver av seksjonene til utta-

lelse. Det kan også treffe beslutning om at saker som etter første ledds siste punkt skal avgjøres i en seksjon, skal legges direkte fram for vedkommende seksjon til avgjørelse uten forutgående drøfting i plenum.

Saker av rent språklig karakter kan styret legge direkte fram for fagnemnda uten forutgående drøfting i rådet i plenum, dersom saken haster eller dersom styret etter omstendighetene for øvrig finner det hensiktsmessig.

En sak som styret har lagt fram for rådet i plenum til direkte avgjørelse, skal, før avgjørelse treffes i plenum, også legges fram for den ene seksjon eller for hver av seksjonene, dersom dette blir krevd av fire medlemmer av vedkommende seksjon. Alle avgjørelser ved plenumsbehandling i rådet krever flertall innenfor hver av seksjonene.

Rådet er vedtaksført når minst 13 medlemmer fra hver av seksjonene er til stede. Alle avgjørelser i seksjonen treffes ved simpelt flertall. I tilfelle stemmelikhet er lederens stemme avgjørende.

Seksjonen er vedtaksfør når minst 13 medlemmer er til stede.

Alle avgjørelser i rådets styre treffes ved simpelt flertall. I tilfelle stemmelikhet skal saken legges fram for rådet. Styret er vedtaksført når minst to medlemmer fra hver seksjon er til stede.

§ 5. Fullmakter i normeringsspørsmål.

Norsk språkråd har fullmakt til å gjøre endelig vedtak i normeringsspørsmål som gjelder

- a. skrivemåte og bøyning av nye ord og andre enkeltord som ikke tidligere er normert i norsk (gjelder også transkripsjon av utenlandske navn)
- b. forkortelser
- c. tegnsetting
- d. datering og andre talluttrykk
- e. stor eller liten forbokstav
- f. særskrivning eller sammenskriving
- g. orddeling

Vedtak om gjennomgrepene endringer av hele systemer og vedtak om endring i skrivemåte eller bøyning av enkeltord som tidligere er normert i norsk, skal legges fram for departementet til godkjenning.

§ 6. Styrets oppgaver.

Styret fordeler de saker som kommer inn til Språkrådet, forbereder rådsmøtene, innkaller til møtene og har ansvaret for at rådets vedtak blir gjennomført. Styret varetar rådets kontakt med myndighetene og representerer rådet i tiden mellom rådsmøtene.

Styret utarbeider for rådet forslag til budsjett og årsmelding, og sørger for at budsjettforslag, regnskap og årsmelding, som også omfatter fagnemndas virksomhet, er innsendt til departementet innen den fastsatte frist for budsjettframlegg. Årsmeldingen sendes til alle oppnevnte institusjoner og organisasjoner. Rådets styre har innen budsjettets ramme adgang til å la særutvalg eller enkeltpersoner ta seg av særlige spørsmål.

§ 7. Fagnemndas oppgaver.

Fagnemnda er et faglig og konsultativt organ innen Norsk språkråd.

Etter oppdrag fra rådet skal nemnda utrede spørsmål av rent språklig karakter, og stå til konsultativ tjeneste for myndighetene, offentlige institusjoner, presse og allmennhet i faglige språkspørsmål.

Konkrete oppgaver for fagnemnda er f.eks.:

1. å gi rettleiing om språkbruk, ortografi, terminologi, syntaks og stil i lærebøkene for skoleverket,
2. å fremme enhet i terminologi innenfor hver språkgruppe, og, så langt det er naturlig, for begge språkgrupper under ett,
3. å registrere utviklingen av norsk skriftspråk og talespråk i samarbeid med språkvitenskapelige institusjoner,
4. å vareta rådets kontakt og samarbeid med liknende institusjoner i andre nordiske land. Rådets styre kan innenfor rammen av denne paragraf gi nærmere instruks for fagnemndas virksomhet, herunder spørsmålet om delegering av avgjørende myndighet til nemnda i rent språklige spørsmål.

§ 8. Sekretariatet

Til det daglige arbeid får Norsk språkråd et sekretariat med nødvendig sekretærhjelp for hver språkform og ellers den kontorhjelp som trengs.

Alle tilsetninger foretas av rådets styre.

Styret setter opp instruks for sekretariatet og fører tilsyn med arbeidet ved lederen og nestlederen. Til sekretariatet knyttes en jurist som konsulent for styret i rådet.

Vedlegg 3

GEOGRAFISKE OG HISTORISKE NAMN – GRUNNGJEVING AV VEDTAK

Denne saka gjeld bolken med geografiske og historiske namn blant dei rettskrivingsvedtaka frå rådmøtet i februar 2000 som Kulturdepartementet i brev av 5.12.00 sende attende til Språkrådet for ny vurdering.

I brevet frå departementet heiter det mellom anna:

”Departementet har merkt seg at dei nye stavemåtane er fastsette på grunnlag av nye retningslinjer for transkripsjon av namn i nygresk som Norsk språkråd har vedteke. Dette har ført til at tidlegare velkjende og enkle skrivemåtar som til dømes Attika, Maraton, Pireus, Sparta og Tessaloniki er erstatta med dei meir framande formene Attikí, Marathónas, Pireás, Spárti og Thessaloníki. Dei nye formene gjeld etter det vi forstår berre ved transkripsjon av dei nygreske namna, mens dei tilsvarende historiske namna og ”vanlege ord” har dei gamle stavemåtane. Det er nemnt som døme at ein kan skrive om slaget ved Maraton og maraton-løp samstundes som ein må nytte den nygreske namneforma Marathónas i transkripsjon.

Departementet meiner at dette representerer ein unødvendig komplikasjon. Vi kan heller ikkje sjå at dei nye skrivemåtane med til dømes stumme h’ar m.m. er i samsvar med dei prinsippa som blir nytta til dømes i samband med norvagisering. Sjølv om det her dreier seg om geografiske namn, kan vi vanskeleg sjå noko behov for å innføre dei nye skrivemåtane. For at departementet skal kunne vurdere å godkjenne alle desse endringane, må det liggje føre ei overtydande grunngjeving. Det er også enkelte av dei historiske namna under pkt. 3.1.2 som krev ei nærmare grunngjeving. Også her er det til dømes innført ein del stumme h’ar som vi ikkje utan vidare ser behovet for.

Fagnemnda behandla dei geografiske og historiske namna på møtet 18.6.01.

Vedtak:

Nygreske namn

Transkripsjonssystemet for namn i nygresk, slik det er ført opp i årsmeldinga for 1998, skal stå ved lag. Det blir éi endring: Den greske bokstaven *ksi* (Ξ) skal overalt attgjevast med *x* (t.d. i *Naxos*).

Dei nye skrivemåtane av einskildnamna i årsmeldinga, medrekna dei fem som er nemnde av departementet (Attikí, Marathónas, Pireás, Spárti og Thessaloníki), skal òg stå ved lag.

Namnet Delos (av Δήλος), ikkje med blant 1998-namna, blir endra til *Dilos*.

Historiske namn

Vedtaka i lista som følgde med oversendingsbrevet av 16.2.2000, står ved lag.

Nytt vedtak i tillegg: Oldtidslandskapet og den romerske provinsen *Trakia* får endra skrivemåten til *Thrakia*. Det blir dermed eit skilje i skrivemåte mellom det historiske namnet *Thrakia* og namnet på den greske regionen av i dag (som ikkje dekkjer det same geografiske området): *Thráki*.

Grunngjeving

Nygreske namn

1 ”Stumme h-ar”

Endonymprinsippet – det at ein skal bruke dei stavemåtane (i geografiske namn) som landet sjølv har – har i fleire tiår no vore dominerande, både i oppslagsverk og i Språkrådet si normering av utalandske stadnamn.

I stadnamn frå språk med det latinske alfabetet vrimlar det av stumme h-ar, jamfør t.d. Themsen, Thisted og Thüringerwald. Det er eit argument for å kunne bruke h-en også i namn frå språk med ikkje-latinsk skrift. Med eksonymien på vikande front i tevlinga mot endonymien har det fram gjennom åra komme til mange stumme h-ar.

Førsteutgåva av Tanums store rettskrivningsordbok (1940) hadde t.d. *Afganistan, Aten, Butan*. I 1961-utgåva vart det til *Afghanistan, Aten* el. *Athen, Bhutan*. Desse endringane bygde på ei nordisk liste (attgjeven i skriftet *Nordiske språkspørsmål 1959 og 1960*) med namn på statar og hovudstader og ein del andre geografiske namn.

I nye namn på statar og byar har stumme h-ar utan vidare vorte aksepterte i norsk rettskriving, t.d. *Ghana* (< Gullkysten) og *Dhaka* (< Dacca).

Karakteristikken *stumme h-ar* tek utgangspunkt i norsk. Gresk skil i uttalen mellom dei to k-ane og dei to t-ane: *kappa* og *khi*, *tau* og *theta* (merk h-ane i bokstavnamna!). Eit skilje i transkripsjon viser at ulike bokstavar ligg til grunn, og er samstundes ei hjelp til dei med ein del kunnskapar som ønskjer å sjå betre samanhangen med gresk og eventuelt leggje eigen uttale nærare gresken.

Transkripsjon med *h* er einerådande i dei tre siste store nordiske oppslagsverka: Aschehoug og Gyldendals Store norske leksikon, Nationalencyklopedin og Den Store Danske Encyklopædi. Alle tre har *th* for *theta*, det norske har *kh* for *khi*, dei to andre har *ch*. At ein i norsk bruker *kh*, er det solid tradisjon for, t.d. når ein i ordbøker gjev etymologiske opplysningar (eksempelvis at *kolera* kjem av gresk *kholē* ’galle’).

Innføringa av *h* i dei nygreske namna det no er snakk om, er altså i samsvar med og ei vidare systematisering av rettskrivingsprinsipp ein har følgd gjennom dei siste 40–50 åra. *H*-en har òg solid støtte i førande oppslagsverk og i praksis elles.

2 Aksenteikn

Det kan synast å vere ein ”unødvendig komplikasjon” når Språkrådet tilrår bruk av aksenteikn (´) for å markere trykket. Ein viktig grunn for markeringa er at grekarane sjølv bruker ho. Markeringa er òg i samsvar med det hovudprinsippet som vart vedteke i samband med Geografilista: Ein skal bruke dei diakritiske teikna som språket sjølv har. Regelen om tilrådd – ikkje påboden – markering burde ikkje vere vanskeleg å praktisere.

3 Norvagisering?

Departementet seier at det ikkje ”kan sjå at dei nye skrivemåtane med til dømes stumme h’ar m.m. er i samsvar med dei prinsippa som blir nytta til dømes i samband med norvagisering”.

Her må ein skilje klårt mellom det som gjeld norvagisering, og det som gjeld normering av særnamn (geografiske og historiske). Sjølv om det ikkje er heilt vasstette skott mellom dei to felta for språkleg reguleringsverksemd, er det i hovudsak to skilde arbeidsfelt.

Verkefeltet for norvagisering er å tilpasse ord tekne opp frå andre språk til det norske systemet for forholdet mellom skrift og tale og å la dei gå inn i norske bøyingsmønster. Det gjeld allmenne ord som er lausrivne frå det systemet og det språket dei kom frå. Dei har ein større eller mindre plass i vanleg språkbruk, og dei høyrer heime i vanlege ordbøker fordi dei er norske ord, ofte med referanse til norske forhold.

Dei italienske orda *ghetto* og *spaghetti* har fått dei norske stavemåtane *getto* og *spagetti*. I italiensk har *h*-en ein klår funksjon i slike omgjevnader. Det har han ikkje i norsk, og difor har han vorte fjerna. Det har ein kunna gjere av di orda har vorte ein del av det vanlege ordtilfanget i norsk, der ein ikkje kan gjere gjeldande nokon eigeoms- eller styringsrett frå italiensk side (sjølv om somme nordmenn skulle meine det). *Getto* og *spagetti* har ein også i Noreg.

Særnamn høyrer ikkje med til det vanlege ordtilfanget. Difor finst dei òg helst i egne lister som dekkjer spesielle behov (tenk t.d. på telefonkatalogen). Særnamn har som eit allment trekk at det ofte blir nytta bokstavar og bokstavsamband som til vanleg ikkje er godtekne i det gjeldande systemet for forholdet mellom skrift og tale. Jamfør t.d. *Thorsen* kontra *Torsen*, *Wenche* kontra *Venke*, *Moe* og *Lie* kontra *mo* og *li*.

Endonymprinsippet har vorte den dominerande løysinga for spørsmålet om korleis utalandske stadnamn av i dag skal sjå ut i norsk. Ein bruker den stavemåten som dei har i det landet det gjeld. Endringar i vår tid har difor helst gått frå eksonym til endonym, t.d. *Genua* > *Genova* og *Venedig* > *Venezia* (men framleis *Kjøpmannen i Venedig* om skodespelet til Shakespeare). Utalandske stadnamn har referenten sin utafør Noreg, og dei har dermed likskap med slike appellativ som blir kalla eksotika, som ein også er meir varsam med å norvagisere (jf. prinsipp nr. 9 i norvagiserings-reglane i årsmeldinga for 1998 (s. 21) og i den trykte utgåva av *Lånte fjører eller bunad? Om importord i norsk* (s. 216)).

For namn frå språk som nyttar det latinske alfabetet, er endonymprinsippet stort sett greitt å praktisere. Ei ulempe er det at skriftbiletet då stundom ligg langt frå den uttalen som ei norvagi-

sert form ville gje att betre, jamfør t.d. *Huelva* (i Spania) kontra ei mogleg norvagisert form *Velva*. Men det å ha ei skriftform som er attkjenneleg frå språk til språk, er ein stor føremon, t.d. når ein skal orientere seg i tekstar og kart på andre språk.

Innafor dei reglane som transkripsjonssystemet gjev, må ein også for namn frå språk med andre skriftsystem godta bokstavar og bokstavsamband som til vanleg ikkje høyrer heime i norsk. Det kan også gje betre heilskap i systemet. Såleis er det nye vedtaket om attgjeving av *ksi* med *x* overalt i samsvar med dei mange *x*-ane elles i geografiske namn, t.d. i *Aix-en-Provence*, *Alexandria*, *Bordeaux*, *Mexico*. *X*-en i greske namn har den føremonen at han overalt blir uttala ks.

4 Unødvendige komplikasjonar?

a *Alle namneskifte er på ein måte ugreie.*

Politiske hendingar og vedtak ligg bak mange endringar når det gjeld geografiske namn. Då *Tsaritsyn* vart bytt ut med *Stalingrad*, måtte ein venje seg til det namnet. Men etter ei tid kom *Volgograd*, og no er det det namnet ein skal bruke. Slikt kan ein mislike av ymse grunnar, men det er likevel noko ein må rette seg etter. På same vis har ein i andre land måtta finne seg i at t.d. *Stavanger amt* vart til *Rogaland fylke*, at *Christiania* vart endra til *Kristiania* og så til *Oslo*.

Straks det kjem nye namn(eformer), blir det problem for redaktørar av nye (utgåver av) oppslagsverk. Ein må vise frå dei gamle namna til dei nye, og ved dei nye må ein fortelje kva det gamle namnet var. Når ein har vorte fortruleg med dei nye namna, er det berre å vone at det ikkje kjem nye endringar, eller at ein ikkje går attende til dei gamle namna.

Ei anna kjelde til namneendringar er sjølve språkutviklinga. Norsken av i dag er eit anna språk enn gammalnorsken. På same vis må ein erkjenne at gresken av i dag er eit anna språk enn gammalgresken. Det må presiserast at det transkripsjonssystemet og dei einskildnamna Språkrådet har gjort vedtak om, gjeld namn på 2000-talet, ikkje hundreåra før og etter byrjinga av vår tidsrekning. Vedtaka legg ikkje føringar for skrivemåtar av namn frå den tida.

Somme er meir fortrulege med namn frå det antikke Hellas enn med namn frå dagens Hellas. Rettesnora må likevel vere å la kvar epoke få det som tilkjem han. Oldtidsnamnet *Herakleion* må ikkje få stengje for dagens namn *Iráklio* – eller omvendt for den saks skuld.

Så lenge verda endrar seg, blir det uansett komplikasjonar – også på det språklege planet. Alt etter samanhengen kan det vere rett å snakke om Bysants, Konstantinopel, Istanbul – eller Miklagard, om Jórdvík eller York. Her ser me tydeleg korleis ulike namneformer kan vere nyttige og presise. Dei plasserer oss i ein viss historisk samanheng i tillegg til den geografiske. Dette siste er nettopp eit viktig poeng for *Historielista*.

b *Særnamn > allmennord*

Ein del særnamn gjev opphav til allmennord, både i norsk og i andre språk. Allmennorda lever så sitt eige liv, og sambandet til opphavsnamna kan bli heilt borte i medvitet til ålmenta. Slik er det t.d. med *Cæsar*, som vart til *keisar* i norsk og *tsar* i

russisk. At bynamnet *Genova* via fransk *Gênes* ligg attom nemninga *jeans*, er heller ikkje allmenn kunnskap.

I andre tilfelle er sambandet klårt, som ved idrettsordet *maraton* med bakgrunn i hendinga i oldtida. Det kan sjåast som eit argument for å ha same skrivemåte i stadnamnet og idrettsordet. Men alle dei tre store nordiske oppslagsverka skil mellom *maraton* utan *h* og *Marathon* med *h*. I tillegg gjer Nationalencyklopedin merksam på at stadnamnet av i dag er *Marathonas*. Her har ein i alle tilfelle eit komplisert forhold med tre moment å ta omsyn til: eit allmennord, eit gammalt stadnamn og eit stadnamn av i dag.

Det overordna prinsippet må vere at normering av allmennord ikkje kan styre korleis særnamn skal skrivast. Om eit allmennord eventuelt har opphav i eit særnamn, kan ein ikkje dermed la det få tilbakeverkande kraft så å seie, t.d. la hundenumninga *pekingesar* stille seg i vegen for *Beijing*, eller la *saksofon* innverke på personnamnet *Adolphe Sax*.

c Mengda av endringar

"*Alle desse endringane*" seier departementet. Etter måten er det faktisk ikkje så mange endringar av tidlegare vedtekte namneformer. Årsmeldinga for 1998 listar opp i alt 35 namn. Av desse gjeld 13 former som først kom med i Geografilista av 1991, og som ikkje er med i Tanum 1996. Dei har dermed ikkje hatt høve til å innarbeide seg ein solid plass i norsk rettskriving. Det er og verdt å merkje seg at fire av vedtaka gjeld innføring av greske namneformer ved sida av dei tradisjonelle:

Famagusta > Famagusta el. Ammókhostos
Korfu > Korfu el. Kérkyra
Limassol > Limassol el. Lemesós
Nikosia > Nikosia el. Levkosía

5 Oppsummering

Dei ulempene som følgjer med endringar, må ein vurdere mot fordelane i å få system og konsekvens i namneformene. Attom det transkripsjonssystemet for namn i nygresk som Språkrådet no tilrår, ligg det eit grundig og omfattande arbeid. Fagnemnda har behandla saka i fleire omgangar. Systemet som no ligg føre, kan brukast på tusenvis av namn og spare ein for talrike drøftingar av einskildnamn.

Ved alle system kan det i somme tilfelle vere grunnar for å sjå nærare på kva retningslinene fører til, og eventuelt gjere vedtak om unntak. Avgjerda i slike tilfelle kan ein vere samd eller usamd i. Slikt er likevel ikkje nok til å forkaste eit system som ein meiner vil fungere godt.

Nokre av endringsvedtaka frå 1998 er minimale, stundom berre med utskifting av éin bokstav, t.d. *Attika* til *Attiki*, *Sparta* til *Spárti*. Ein kan hevde at slikt ikkje er verdt å bry seg med. Til det kan ein leggje mot at ein hovudtanke bak transkripsjonssystemet er å få på plass dei rette namneformene slik dei er i dag – med store eller små endringar frå dei gamle. Då passar det dårleg å starte med ei rekkje unntak som er heller dårleg grunngeve.

Historiske namn

Også her tek departementet opp stumme *h*-ar, men nemner ikkje noko anna konkret.

H-ane gjeld desse endringane:

Magna Carta > Magna Charta

Philipp Melanchton > Philipp Melanchthon

Panteon > Pantheon

Teodosius (romersk keisar) > Theodosius

Tessalia > Thessalia

Tessaloniki > Thessaloniki

I tillegg kjem kjem det nye vedtaket om *Trakia* > *Thrakia* (jamfør under geografiske namn ovafor).

For historiske namn er det vedtak i fagnemnda 4.9.98 om at det skal skrivast *th* der latinen har *th*.

Magna Charta

Lista over historiske namn i årsmeldinga for 1963 frå Norsk språknemnd fører opp *Magna Carta*.

I norske oppslagsverk både før og etter synest *Magna Charta* å vere einerådande, t.d. i:

Aschehoug (1949, 1959, 1974), Norsk Allkunnebok (1957), Gyldendal 1972, Grimberg 1976,

Store norske (1980, 1988, 1997).

Av andre oppslagsverk med *Magna Charta* kan nemnast:

Salmonsens (1901) med opplysning om at fridomsbrevet ”var naturligvis skrevet på Latin”, Svensk Uppslagsbok 1956, Nationalencyklopedin (1993), som i tillegg fører opp ”eg. *Magna Carta*”, Den Store Danske Encyklopædi (1998) med opplysninga ”(lat., af *magnus* ’stor’ og *charta* ’papir, skrift, brev’)”.

Det tyske Brockhaus (1993) har også *Magna Charta*.

Magna Carta har derimot Encyclopædia Britannica (1976) og dansk Gyldendal (1978, fører opp *Magna Charta* i tillegg).

Vedtaket om *Magna Charta* er i samsvar med dominerande praksis (iallfall i Noreg, Danmark og Sverige) og med den latinske skrivemåten.

Melanchthon

Lista frå 1963 har *Melanchton*. Skrivemåten *-chth-* er einerådande i oppslagsverk. Namnet er ei grekisering av det tyske *Schwarzerd* ’Svartjord’ og har *kji* + *theta* på gresk. Å sløyfe berre den eine *h*-en i ei norvagisering har ikkje noko for seg.

Pantheon (bygningen i det gamle Roma)

I samsvar med *th*-prinsippet. Oppslagsverk har også med *h*-en. Lista frå 1963 har namnet utan *h*.

Theodosius (romersk keisar), Thrakia (romersk provins)

I samsvar med *th*-prinsippet.

Thessalia, Thessaloniki

For desse to geografiske namna synest det unødvendig å ha noko skilje mellom oldtida og vår tid. Oppslagsverk skil heller ikkje her.

Oppsummering

Dei føreslåtte endringane her føyer seg så godt etter prinsipp og utbreidd praksis at det er grunn til å akseptere dei.

Vedlegg 4

RÅD OM UTTALE

Vedtatt på årsmøtet i Norsk språkråd 1.–2.2.01. Punkt 10 ble arbeidet inn på møtet i fagnemnda 28.3.01 i samsvar med rådmøtevedtaket:

”I spørsmål om talenorm må ein skilje mellom ei eventuell preskriptiv norm som blir fastlagt (eller ‘normert’) av eit offisielt organ, og ei eventuell operativ norm som fungerer normerande utan å vere offisiell. Det er slike operative normer som gjer det mogleg for medlemmene i eit språksamfunn å lære etter “naturmetoden” eit førstespråk (eller førstedialekt) og å utvikle ei kjensle for kva som er rett i det språket (eller den dialekten), utan å lære det gjennom undervisning eller lærebøker.

I Noreg finst det preskriptive talenormer som er basert på skriftspråka, for eksempel på teatra. I språkreglane for NRK avgrensar ein den preskriptive talenorma til læreboknormalen.

Det finst inga operativ norm som kan avgrensast presist, men på bokmålsida er det klart ein konvergens mot ei slik norm i “den danna daglegtalet” i dei større byane. Somme har dette talemålet som førstespråket sitt, andre normerer talen sin i retning av det i visse samanhengar. På nynorsk-sida er det vel neppe nokon som har eit førstespråk som brukaren sjølv reknar som nynorsk talemål. Derimot er det ein del språkbrukarar som i mange samanhengar normerer talemålet sitt i retning av det nynorske skriftmålet.

Når sekretariatet i Språkrådet skal svare på spørsmål om norsk uttale, må svara vere avhengige av om spørjaren er ute etter preskriptiv eller deskriptiv informasjon. Dersom dét ikkje er klart, bør ein presisere skiljet i svaret. Det bør gjerast klart at det ikkje finst noka generell offisiell talenorm i Noreg som gir grunnlag for å karakterisere utbreidde talemålsformer som ‘ukorrekte’, og at dialektbruk generelt er akseptert i offentlege samanhengar her til lands. Norsk omfattar både standardmål, dialektar, idiolektar og normert talemål. Samtidig må svaret kunne orientere både om eigenskapar ved den operative norma som ligg under tilløpa til standardtalemål i byane, og om normeringstendensar i retning av skriftspråka – dersom det er slik informasjon spørjaren er på jakt etter. Ein må også kunne orientere om sosiale motsetningar og kulturmotsetningar som finst i språksamfunnet om dette spørsmålet.

Retningslinjer som sekretariatet skal bruke for uttaletilrådingar:

- 1 Med ‘normert uttale’ meiner ein uttale av standardspråka bokmål og nynorsk.
- 2 Desse retningslinjene for standardspråksuttale gjeld som tilrådingar for dei som ønskjer eller er pålagde å bruke bokmål eller nynorsk som grunnlag for talen sin (f.eks. i etermedia). Dei kan også tene som tilråding om leseuttale.
- 3 I standardspråksuttalen er skriftbiletet rettleiande. Ut over det grunnlaget tilrår Språkrådet at kvar enkelt byggjer uttalen på sitt eige regionale eller lokale talemål. Ingen lokale talemål skal reknast som “rettare” enn andre eller meir “overregionale”.

- 4 I ordtypar som har to utbreidde mønster for trykkplassering, skal begge mønstra kunne brukast i standardspråksuttalen (f.eks. både /'u:ansvarleg/ og /uan'sva:rleg/). Dette gjeld også såkalla austnorsk og vestnorsk trykkplassering, som altså begge kan brukast (f.eks. både /'avis/ og /a'vi:s/). Trykkplasseringar som ikkje viser slike tradisjonelle geografiske mønster, f.eks. /ka'o:s, vi'de:o, o'pe:ra/ og /data'ba:se/, er ikkje tilrådde. Trykket i nylaga ord (jf. data-base) skal følgje tradisjonelle norske mønster.
- 5 I importord med utgang på -or kan ein la trykket liggje på same stavinga i fleirtal som i eintal.
- 6 I ordtypar som har to utbreidde geografiske mønster for tonem, skal begge mønstra kunne brukast i standardspråksuttalen (f.eks. /'u:ansvarleg/ og /'u:ansvarleg/). Tonembruk som ikkje viser slike geografiske mønster, f.eks. /le`kasje/, er ikkje tilrådd.
- 7 I nyare importord – altså ord som det ikkje finst nokon lang regional tradisjon for uttalen av – skal ein prøve å skape samsvar mellom uttale og skriftbilete. Det vil seie at ein tilrår bokstavrette uttalar som /suk'ses, ener'gi:, 'taksi, strate'gi:/ og /kompro'mis/ eller /'sukses, `energi, `strategi, `kompromis/.
- 8 Tal skal uttalast etter teljemåten som blei fastesett ved stortingsvedtak i 1950 og kongeleg resolusjon i 1951.
- 9 Tjukk l kan brukast som uttale av l etter det mønsteret norske dialektar har. Likeins kan både fremre og bakre r brukast i standardspråksuttalen; og ld, nd og ng kan uttalast både som /ld, nd, ng/ og som /l, n, N/. Konsonantsamband av r eller l + t, d, s, l, n (i skriftmålet) kan få retrofleks uttale i standardspråksuttalen etter mønster frå dialektane, det same gjeld konsonantsambandet sl.
- 10 Standardspråksuttalen skal skilje mellom sj- og kj-lyd etter det tradisjonelle mønsteret i norske dialektar.
- 11 I norske stadnamn skal ein følgje tonembruk, trykkplassering og bruk av bestemt eller ubestemt form etter mønster frå den lokale uttalen. Tilrådd oppslagsbok er *Norsk stadnamnleksikon*.”

RETNINGSLINJER SOM SEKRETARIATET SKAL FØLGJA I RÅD- GJEVINGA NÅR DET KJEM SPØRSMÅL OM TYDING OG BRUK AV SENSITIVE ORD FOR GRUPPER AV MENNESKE

I 2001 dukka det opp ein debatt i media om bruk av ord som ”neger”. Debatten gjekk over fleire månader, og bakgrunnen var blant anna ei ”svarteliste” frå NRK Austlandssendinga over ord som ikkje skal nyttast i lokalsendinga i radio fordi dei verkar diskriminerande, nedsetjande eller beint fram rasistiske overfor folk med ein annan utsjånad eller ein annan kulturbakgrunn enn majoriteten i Noreg. Meiniane var delte, og ikkje få gjekk inn for at ein bør unngå slike ord. Språkrådet diskuterte òg dette spørsmålet og legg her fram nokre prinsipielle synspunkt:

”Den tydinga eit ord har, er generelt bestemt av bruken. Eit vanleg ord i daglegspråket har inga ”eigentleg” tyding anna enn den som er fastsett ved måten ordet blir og har vorte brukt på. Når eit ord skal definerast i ei ordbok, skjer det dels ut frå tidlegare, dels ut frå noverande bruksmåte. Det same må i stor grad gjelda for dei råda Språkrådet gjev om ordbruk.

Ord har ikkje berre ei tyding i trong meining (”denotasjon”), men også andre semantiske valørar (”konnotasjonar”) knytte til seg. Ord som elles har den same denotasjonen, kan ha ei rekkje ulike valørar, positive eller negative osv., og dei blir nytta snart på den eine, snart på den andre måten. Gode ordbøker gjev opplysningar om dette, som ei rettleiing om bruken.

Problemet er at valørane endrar seg over tid, og at orda kan ha ulik valør for ulike brukarar og i ulike samanhengar. Dette er det viktig å vera merksam på, og det er særleg viktig ved det vi kan kalla sensitive nemningar på grupper av menneske. Til dømes var det gamle norske ordet for same ”finn”, og dette ordet kan truleg enno vera nøytralt i sine samanhengar. Men det har ofte vore nytta nedsetjande og blir oppfatta som det av samar flest. Ordet ”kjerring” kan verka svært nedsetjande, men er på same tid kvardagsordet for ”kone” mange stader i landet. Om folk med fysiske handikap har ein opp gjennom åra nytta ei rekkje ulike nemningar: ”krøpling”, ”vanfør”, ”ufør”, ”invalid”, ”funksjonshemma”, ”rørslehemma”. Dei fleste av desse, om ikkje alle, var i utgangspunktet nøytrale, men etter kvart fekk i alle fall nokre av dei ein svært nedsetjande klang.

Det norske samfunnet er i endring, og tydinga og valøren til mange ord endrar seg med det. Mellom anna har det kome større grupper av flyktningar og innvandrarar hit til landet frå andre himmelstrok, mange av dei med ein annan utsjånad enn fleirtalet. Det veks også opp stadig fleire innfødde nordmenn med til dømes ein annan hudfarge enn majoriteten. Norsk er ikkje lenger eit ”kvitt” språk. Det er morsmålet åt folk med ulik hudfarge og med ulike etniske opphav.

”Neger” har vore normalordet på norsk for folk med svart eller mørkebrun hudfarge, og for mange er det framleis nøytralt. Men i det siste har det gått fram av pressa at mange nordmenn med afrikansk bakgrunn ikkje liker å bli kalla ”neger”, mens andre meiner at det er greitt, så det er delte meiniane om dette blant dei det gjeld. Likevel er det grunn til å vera varsam. Språkrådet må rå folk til å tenkja seg om før dei nyttar slike sensitive ord. Det er dårleg folkeskikk å kalla folk med eit ord dei ikkje liker, same kva ”vi andre” måtte meina om det.

Språkbrukarane må ha fridom til å velja mellom ord med ulikt stilverde og ulik valør. Vi kan til dømes la omsynet til mottakaren styra språkbruken. I visse samanhengar vil vi unngå å bruka ord med spesielle valørar. Men når avsendar og mottakar ikkje har same oppfatning av valøren til eit ord, kan det oppstå problem. Når ein slik konflikt gjeld ord som refererer til ei bestemt gruppe av menneske, og særleg dersom det gjeld folk som er i ei utsett stilling i samfunnet, har vi kome over frå det reint språklege til eit politisk nivå (i vid meining).

Når Språkrådet skal uttala seg om bruk av ord som viser til minoritetsgrupper med eit anna etnisk opphav enn majoriteten eller til grupper av menneske med særskilde fysiske eller psykiske problem, er det ikkje nok å visa til den leksikalske tydinga eller dei konnotasjonane ordet har hos majoriteten. Ein må òg ta omsyn til kva dei som ordet refererer til, legg i det. På den andre sida er det grunn til å åtvara mot å gjera visse språklege uttrykksmåtar til tabuord, fordi dette kan gjera folk redde for å uttala seg i somme saker av di dei ikkje veit kva for ord dei har "lov" til å nytta.

Det har vore sagt at ein ikkje endrar på samfunnsforholda berre ved å endra på språket, og at det ikkje blir slutt på diskriminerande haldningar berre fordi om vi sluttar å nytta visse ord. Dette er rett. Samtidig er det utan tvil slik at språket og røynda påverkar kvarandre, mellom anna ved at orda styrer fokuseringa vår. Orda våre, omgrepa våre, influerer på korleis vi oppfattar verda, altså korleis verda "kjem til syne" for oss, og i neste omgang verkar denne oppfatninga av verda tilbake på omgrepa våre. Det er mogleg å påverka ordbruken i samfunnet, og det kan også vera ønskjeleg å prøva å gjera det. Men måten ein går fram på, er viktig. Ved å leggja hovudvekta på å orientera om realitetane i språkbruken ("er-modus") legg ein truleg samtidig det beste grunnlaget for at folk kan ta stilling sjølve. Det er lettast å appellera til vanleg folkeskikk ("bør-modus") om ein lét vera å vifta med peikefingeren.

Det er ikkje ei oppgåve for Språkrådet å prøva å gjera språket "politisk korrekt" ved å setja ord på indeks. Dette er det snauvt mogleg å få til, og det fører dessutan lett til meiningspress og hykleri og til at orda lever vidare med eit tvitydig, uoffisielt "forbode"-stempel. Ei betre løysing er å satsa på toleranse og folkeskikk. Dette har også å gjera med synet på kva for debattklima ein meiner ein er tent med i samfunnet.

Dei som gjev råd på vegner av Språkrådet, må generelt sjå det som si oppgåve å orientera publikum så godt som råd om språkssystema og språkbruken og gjerne få dei til å ta stilling sjølve, og det kan vera aktuelt å oppfordra til toleranse. Det siste fell ofte naturleg når ein i telefonsamtalar o.l. får høve til å gje saklege utgreiingar. Viss ein får spørsmål om sensitive ord som "neger", kan ein svara på dei etter dette mønsteret: "Nokre oppfattar det slik, andre slik, slik er ordhistoria. Om ein vel å bruka ord som somme reagerer negativt på, er meir eit spørsmål om folkeskikk enn om filologi."

B

Returadresse:

NORSK SPRÅKRÅD

Postboks 8107 Dep, 0032 OSLO

Telefon 24 14 03 50

Telefaks 24 14 03 51